

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БАБІЙ ДАР'Я ВОЛОДИМИРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувачки кафедрою
міжнародних відносин і зовнішньої
політики, д.е.н., доцент
_____ В.В. Лимар
« _____ » _____ 2022 р.

**ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ:
ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Магістерська робота

Керівник:

Прихненко М.І.,

старший викладач кафедри міжнародних відносин і
зовнішньої політики,

к. політ. н.

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали за шкалою ЄКТС/за
національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІ:

Бабій Д.В. Європейська модель інтеграції: особливості та виклики.

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, спеціалізація «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

Основною ціллю роботи було дослідження ключових особливостей та визначних характеристик сформованого феномену «європейська модель інтеграції» в межах розвитку Європейського Проєкту на сучасному етапі діяльності Європейського Союзу, а також аналіз впливу низки кризових питань на місце та роль як і європейської моделі інтеграції, так і самого Європейського Союзу у сучасній системі міжнародних відносин. Основними методами дослідження були: метод контент-аналізу, аналітико-синтетичний, проблемно-хронологічний, метод узагальнення, системний аналіз. В результаті дослідження було проаналізовано та охарактеризовано трансформацію поняття європейської моделі інтеграції, а також досліджено, яким чином ряд кризових питань та зміна міжнародного порядку вплинули на Європейський Союз. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у роботі охарактеризовано та розкрито сучасне поняття і феномен «моделі європейської інтеграції», з урахуванням усіх вагомих системо-утворюючих факторів інтеграційних процесів, а також із сучасними реаліями міжнародної системи; досліджено питання протистояння європейської моделі інтеграції, а саме Європейського Союзу, ряду викликів та кризових аспектів після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022р.

Ключові слова: європейська модель інтеграції, Європейський Союз, Європейський Проєкт, євроінтеграція, російсько-українська війна.

82 с., Бібліографія: 107 найменувань

ABSTRACT:

Babii D. V. European model of integration: features and challenges. Speciality 291 International relations, specialization “International communications and mediation in conflict resolution”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

The main purpose of the work was to study the key features and outstanding characteristics of the formed phenomenon of the "European model of integration" in the framework of the development of the European Project at the present stage of the European Union's activity, as well as to analyze the impact of a number of crisis issues on the place and role, as well as European model of integration., and the European Union itself in the modern system of international relations. The main research methods were the method of content analysis, analytical-synthetic, problem-chronological, generalization method, system analysis. As a result of the study, the transformation of the concept of the European model of integration was analyzed and characterized, as well as how a number of crisis issues and a change in the international order influenced the European Union. The scientific novelty of the study lies in the fact that the work characterizes and discloses the modern concept and phenomenon of the “model of European integration”, taking into account all the significant system-forming factors of integration processes, as well as with the modern realities of the international system; the issues of opposition to the European model of integration, namely the European Union, a number of challenges and crisis aspects after the start of a full-scale invasion of the Russian Federation in 2022 are investigated.

Key words: European model of integration, European Union, European project, European integration, Russian-Ukrainian war.

82 p., Bibliography: 107 items.

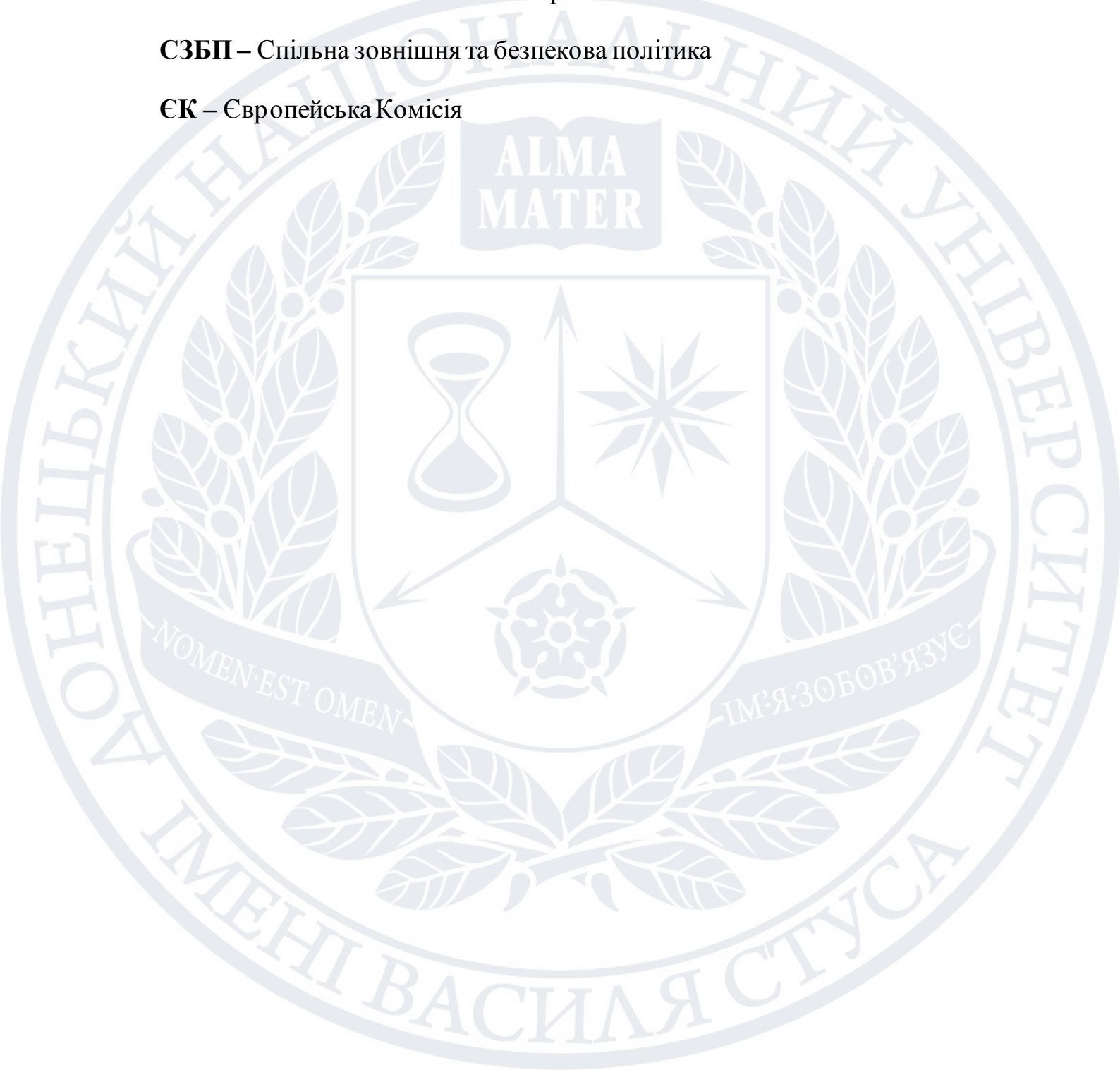
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДЄС – Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір) 1992 р.

СБПО – Спільна безпекова та оборонна політика

СЗБП – Спільна зовнішня та безпекова політика

ЄК – Європейська Комісія

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	11
1.1. Стан вивчення проблеми.....	11
1.2. Джерельна база дослідження.....	15
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження.....	21
РОЗДІЛ II ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ	25
2.1. Питання суб’єктності ЄС на міжнародній арені.....	25
2.2. Федералізм Vs. міжурядовість як основа інтеграційної моделі.....	29
2.3. Еволюція ідеї «Спільної зовнішньої та безпекової політики» ЄС.....	33
РОЗДІЛ III ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ	40
3.1. Особливості узгодження позицій держав-членів ЄС щодо подальших дій після повномасштабного вторгнення.....	40
3.2. Зміни стратегічного бачення місця ЄС в світі.....	47
РОЗДІЛ IV ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ	55
4.1. Трансформація місця Realpolitik в ідейному забезпеченні політики ЄС?.....	55
4.2. Дискусії щодо мілітаризації ЄС.....	59
4.3. Трансформація ролі окремих держав в структуру об’єднання (приклад Польщі, Угорщини, Балтійських держав).....	64
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Ще з часів післявоєнного періоду Європейський Союз являвся одним із сильно просунутих та розвинутих інтеграційних об'єднань, виступаючи активним та провідним гравцем на міжнародній арені. Європейська інтеграція вважається однією з найбільш успішних поточних процесів інтеграції і виступає оригінальним проєктом, значущість дослідження впливу якого значно зростає. Тому що стійкий правовий зв'язок, що склався між усіма учасниками європейських інтеграційних процесів, конституював створення наднаціональної спільності нового типу, де переважають інтеграційні принципи, трансформуючи концепт народного суверенітету.

Від моменту створення перших загальноєвропейських інституцій постала досить широка практика участі ЄС у міжнародних відносинах, що включає підтримання взаємин з державами, участь у роботі міжнародних організацій, багатосторонні ініціативи практично в усьому спектрі міжнародної взаємодії. Однак Європейський Союз не належить до традиційних категорій міжнародних акторів та демонструє особливі прояви на міжнародній арені.

Загалом варто відзначити, що весь період розвитку та трансформування Європейського Проєкту сформував собою своєрідний феномен як «європейська модель інтеграції», що включає в себе особливості низки окремих елементів, а саме: інтеграційні процеси, взаємодії учасників інтеграції, нормативну-правову базу, колективну наднаціональну ідентичність і т.д. Окрім того, що європейська модель інтеграції передбачає низку визначних рис, на додачу варто відзначити та дослідити як саме європейська модель інтеграції наразі імплементована на сучасному етапі розвитку Проєкту, а саме в Європейському Союзі, а також яким чином на діяльності та функціонуванні цієї моделі інтеграції відображається низка кризових аспектів, що постали перед Союзом.

До того ж, Європейський Союз на сучасному етапі функціонування являється тим актором на міжнародній арені, що задає вектор розвитку європейської спільноти та Європи загалом, тим самим формуючи європейську світову політику. За останні 5 років, можна відзначити, що Союз взагалі виступає одним із акторів у міжнародній системі, що значно трансформує її.

Тим паче, так як наразі Україна знаходиться в найбільш тісній фазі взаємодії та стані розвитку взаємовідносин з Європейським Союзом, саме тому дослідження цієї тематики в даному векторі являється дуже важливим. Адже українській стороні потрібно повністю оцінювати та розуміти, що передбачатиме собою членство в Союзі у довгостроковій перспективі, а також імплементація яких ініціатив передбачатиметься не лише на законодавчому та нормативно-правовому рівні, а загалом у суспільстві, нації, наукових колах і т.д. Вкрай актуальним являється повне та чітке розуміння європейської моделі інтеграції та подальшого розвитку держав в межах цієї моделі.

Відповідно, постає важливість аналізу своєрідного «шляху» розвитку Європейського Проєкту починаючи від етапу його створення й до сьогодні, а також аналіз ціннісного підґрунтя відповідно до якого відбуваються процеси інтеграції. Оодночасно із цим важливим є осмислення існуючих проблемних та кризових ситуацій, які на даному етапі інтеграції прослідковуються в рамках Європейського Союзу з метою дослідження та порівняння причини та підґрунтя їх утворення та визначити вплив на формування європейської моделі інтеграції, щоб зрозуміти її ключові визначні характеристики та особливості функціонування в сучасній міжнародній системі.

Об'єктом дослідження виступає: європейська модель інтеграції.

Предметом дослідження виступають особливості та виклики європейської моделі інтеграції на сучасному етапі.

Мета чинного дослідження – дослідити ключові особливості та виклики європейської моделі інтеграції на сучасному етапі.

Для здійснення мети, поставленої у магістерській роботі, необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Проаналізувати джерельну базу дослідження у питанні формування європейської моделі інтеграції, її розвитку та трансформування на сучасному етапі;
2. Описати методи та методологію дослідження;
3. Охарактеризувати особливості розвитку та формування європейської інтеграційної моделі з її ключовими визначними характеристиками в межах хронологічного розвитку Європейського Проєкту;
4. Дослідити ключові засади та цінності, що закладалися в Європейський Проєкт, а й відповідно у європейську модель інтеграції;
5. Визначити ключові аспекти, що трансформують європейську модель інтеграції у сучасній системі міжнародних відносин;
6. Дослідити низку кризових аспектів, що вплинули на європейську інтеграційну модель на сучасному етапі та в цілому вплинули на власне бачення ЄС себе у світовій спільноті.
7. Охарактеризувати можливий подальший вектор трансформування європейської моделі інтеграції та її місце у трансформуванні міжнародної системи.

Хронологічні рамки дослідження – з 1951 по 2022 рік (ключовий фокус уваги на період з 2000-2022 рр.); нижня межа дослідження обумовлена створенням Європейської спільноти з вугілля і сталі, як першим втіленням Європейського Проєкту. Верхня межа дослідження обумовлена поточною діяльністю Європейського Союзу та його місцем у сучасній міжнародній системі, а також необхідністю дослідити позиції ЄС як ефективного інтеграційного об'єднання в контексті питання європейської моделі інтеграції.

Територіальні межі дослідження включають територію сучасного Європейського Союзу та України.

Наукова новизна. У роботі охарактеризовано та розкрито сучасне поняття і феномен «моделі європейської інтеграції», з урахуванням усіх вагомих системо-утворюючих факторів інтеграційних процесів, а також із сучасними реаліями міжнародної системи; досліджено питання протистояння

європейської моделі інтеграції, а саме Європейського Союзу, ряду викликів та кризових аспектів після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022р.

Науково-практична значущість дослідження – матеріали даного дослідження систематизують ключові відомості та різнобічно охарактеризовують феномен моделі європейської інтеграції та її політики, що надалі може бути використано в подальших наукових дослідженнях з тематики євроінтеграційних процесів. Дане дослідження також базується на аналізі низки документів європейських інституцій та ключових персоналій, що відіграли важливу роль у трансформуванні Європейського Проєкту та загалом ідеї європейського об'єднання. У роботі також досліджено поточний вплив війни РФ проти України та яким чином це змінило політику та риторику ЄС на міжнародній арені, що може стати основою для подальших наукових досліджень.

Апробація результатів дослідження:

- Babii D. «European digital age and its correlation to the idea of a United Europe». 6th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical issues of humanities, technical and natural sciences” : [Book of Abstracts] / Ed.board V.I. Kalinichenko (Ed. in Chief) et al. Vinnytsia: Nilan-LTD, 2022 (стаття надійшла в редакцію).
- Прихненко Максим. Бабій Дар'я. «Дефіцит лідерства і система колективної безпеки в Європейському Союзі». Науково-теоретичний альманах «Грані». 2021. Том 24, №12. С. 72-78.
- Бабій Дар'я. «Досвід медіації ЄС у врегулюванні конфліктів» (Публікацію тез та участь у конференції). Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Матеріали міжнародної наукової конференції. (Львів, 3 грудня 2021 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. с. 10-14.
- Бабій Дар'я. «Ідея об'єднаної Європи та війна в Україні: розвиток чи занепад?». Міжнародна наукова конференція «Україна в умовах

трансформації міжнародної системи безпеки», проведена Центром інформації та документації НАТО в Україні. VIII Міжнародна наукова конференція 9 травня 2022 року. Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2022. с. 19-22.

- Бабій Дар'я. «Ідея об'єднаної Європи: візія президентки європейської комісії Урсули Фон дер Ляєн». Травневі студії: історія, міжнародні відносини: Збірка матеріалів IV Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини» / за ред. Ю. Т. Темірова. Вип. 7. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. с. 93-95.
- Бабій Дар'я. «Політика Європейського Союзу у перший місяць війни РФ проти України». Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса / Ред. кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, Вип. 14. Том 1. №14.

Структура роботи: робота складається з 82 сторінок, з них основного тексту – 71 сторінка. Також робота включає перелік умовних скорочень, вступ, 4 розділи, 11 підрозділів, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан вивчення проблеми.

Загалом, якщо ми говоримо про євроінтеграційні процеси та їх еволюцію, то варто зауважити те, що більшість вчених та дослідників намагалися систематизувати знання про ці процеси у різні теорії. Це було спричинено бажанням зрозуміти в чому полягали ключові риси успішності європейської інтеграції та особливості функціонування різних Проєктів.

Тому розглядаючи питання теорій європейської інтеграції до уваги варто було б взяти наступні роботи, адже вони дають уявлення що до того, якою була та чи інша теорія та на яких ідеях вона базувалась:

- робота-маніфест «Пан-Європа» Ріхарда Куденхове-Калергі [88], в якій він запропонував створити систему загальноєвропейських інститутів на основі ідей федералізму; у своїй роботі він вказував на те, що саме це допоможе протистояти зовнішнім небезпекам, а також намагався популяризувати ідею того, що успішність євроінтеграційних процесів буде залежати виключно від доброї волі держав-членів та наголошував на тому, що подібні інтеграційні процеси в межах одного об'єднання жодним чином не повинні обмежувати суверенітет держав;
- робота Р. Шумана [19], а точніше його Декларація, в якій він передбачав та окреслював утворення європейської федерації як кінцеву мету інтеграційних процесів, загалом з цієї Декларації ми можемо досить добре проаналізувати сам підхід федералізму в межах євроінтеграційних процесів, адже саме робота Шумана стала основою для подальших теорій та форм цієї ж теорії;
- ще одна робота, яка висвітлювала саме ідеї федералізму, а точніше створення Федерального Союзу, була робота А. Бріана [85], в якій він запропонував ряд практичних кроків для об'єднання Європи та подальшого розвитку;

- також робота А. Спіннеллі «За вільну і єдину Європу. Проект маніфесту», яка стала відома як «Маніфест Вентотене» [18], завдяки тому, що у цій роботі автори сформувавши ідею федералізації Європи у такій формі, що максимально сприятиме уникненню воєн та їх наслідків;
- якщо говорити про теорію міжурядовості в контексті євроінтеграційних процесів, то до ряду вагомих напрацювань варто було б віднести роботи та ідеї Стенлі Хоффман [93], який в першу чергу керувався поняттями суверенітету та національних інтересів;
- напрацювання Е. Моравчика [99], [100], який вбачав повний успіх інтеграційних процесів у Європі саме завдяки складанню угоди між головами держав та а також у своїх роботах досить змістовно розкривав ключові положення міжурядової теорії європейської інтеграції.

Якщо брати до уваги та аналізувати наскільки ця тема досліджена та вивчена серед українських вчених, то в українській історіографії роботи здебільшого присвячені питанням розвитку самого ЄС, а от теорії європейської інтеграції не є дослідженими в достатній мірі та й загалом транслюють ідеї закордонних науковців. Більш популярною темою для дослідження серед українських вчених виступають тема європейської ідеї, її формування та трансформація. Зокрема, це роботи С.В. Віднянський [60], В.П. Газін [61] та інші.

Розглядаючи окремі підтеми цього наукового дослідження, то також можна відзначити те, що, наприклад, тема Спільної зовнішньої політики та безпекової політики була досить добре розкрита у таких роботах українських вчених як О. С. Александров [58], В. В. Копійка [67], І. В. Яковюк [80].

Зокрема, тут варто відзначити конкретно саме напрацювання Яковюка [80], адже у своїх роботах він досить широко розкривав та досліджував тему Спільної зовнішньої та безпекової політики в межах ЄС, а також займався вивченням питання того, яким чином ЄС буде розвивати три складові

інтеграції (економічну, військову, політичну) в межах одоного інтеграційного об'єднання.

Також вивчаючи СЗППБ, варто взяти до уваги роботу Віталія Соловиха та Олександра Москаленка, зокрема саме ця робота досить чітко розкриває, яким чином розвивалася Спільна зовнішня політика та безпекова політика в межах вже сучасного Європейського Союзу, а також окремі ініціативи, що були направлені на розвиток та зміну СЗППБ.

Але окреслюючи тему безпекової та оборонної політики ЄС, варто було б згадати і роботи європейського дослідника Джоліона Ховорта, який взагалі пропонував цілий власний підхід безпекової політики Союзу, що заключався в національному міжурядовому підході.

Проте можна зауважити те, що досліджуючи тему СЗППБ, можна помітити те, що чимало робіт присвячені саме дослідженню окремих національних зовнішніх політик окремих європейських держав та їх співставлення з Спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки самого ЄС, зокрема роботи Я. Маннери. Еволюцію зовнішньої політики ЄС, її інституційний розвиток проаналізовано в наукових працях Х. Магоні, М. Сміта, С. Марша і Х. Макенштейна. Безпековій складовій та питанню «мілітаризації» присвячено дослідження М. Поллака, А. Васконселоса.

Але якщо ми будемо говорити, що питання мілітаризації ЄС, то тут ґрунтовних напрацювань дещо менше, але вартими уваги являються більше публічні промови та заяви представників ЄС або держав-членів, а також офіційні документи Європейського Союзу. Саме вони здебільшого дають основу для того, аби зрозуміти, яким чином ЄС вбачає розвиток військової складової в євроінтеграційних процесах.

Загалом, обговорюючи та досліджуючи питання мілітаризації в межах Європейського Союзу, тут здебільшого можна зустріти окремі наукові дослідження, які аналізують та співставляють пропозиції та ініціативи щодо проєктів мілітаризації та самі ідеї європейської інтеграції між собою.

Якщо до уваги брати зміну міжнародного порядку у 2022 році та розкривати тему трансформацію євроінтеграційних процесів в межах цього періоду, то вагомих наукових досліджень чи напрацювань небагато. Зокрема, більше всього можна ознайомитись з експертними оцінками та прогнозами різних закордонних спеціалістів, науковців та експертів, що розкривають те, яким чином початок війни у 2022 році вплинув на Європейський Союз та його політику. Здебільшого тут до уваги варто брати саме промови та публічні заяви представників інтеграційного об'єднання або представників національних урядів окремих держав-членів, адже саме вони висвітлюють та демонструють, яким чином наразі Європейський Союз реагує на поточні зміни на міжнародній арені, а також демонструє те, в якому напрямку змінив європейський інтеграційний курс. Аналізуючи ці публічні промови та заяви, а також документи, що були сформовані та презентовані на окремих Конференціях чи Самітах щодо питань майбутнього Європи, то можна дослідити, які цінності наразі являються керівними в межах європейської інтеграції, а також те, яким чином ЄС прагне змінити власні позиції серед інших міжнародних акторів. Також більш якісніше дослідити тему трансформації поведінки ЄС та його політики у 2022 році можна завдяки роботам та виданням окремих аналітичних центрів, а також ознайомлюючись з програмами та заяви, що розмішують на офіційному сайті Європейського Союзу та висвітлюють те, який план дій стоїть перед інтеграційним об'єднанням.

Загалом, ми можемо чітко прослідкувати те, що найбільш дослідженими та вивченими є ті теми та аспекти, що стосуються євроінтеграційних процесів та розвитку Європейського Проекту, що загалом сягають ще самого початку та зародження євроінтеграції. До прикладу, найбільш вивченими є теми теорій європейської інтеграції, розвиток Європейських Проектів, історія та трансформація, а також природа, європейської ідеї, питання ролі окремих держав на початку формування Європейського Союзу, питання європейської ідентичності, тема військової та політичної складової інтеграції. Коли ми

говоримо про те, що ці теми є більш краще дослідженими, то, в першу чергу, маємо на увазі те, що є ряд ґрунтовних наукових напрацювань, які широко розкривають ці теми. Що ж до тем, Спільної зовнішньої та безпекової політики, питань мілітаризації ЄС вони є дещо новішими та ряд ґрунтовних напрацювань тут дещо менший, у порівнянні з попередніми темами, що і відзначали. Зокрема, ми і чітко бачимо те, що наявність наукових робіт, які повноцінно дослідили питання того, як Європейський Союз трансформувався, принаймні, від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україні у 2022 році значно менша.

1.2. Джерельна база дослідження.

Дана проблематика дослідження потребує значного вивчення та аналізу різноманітних видів джерел. Насамперед це обумовлено тим, аби повноцінно та різнобічно сформувати та висвітлити феномен європейської моделі інтеграції протягом періоду розвитку та трансформації Європейського Проекту, а в особливості – Європейського Союзу, розкрити та охарактеризувати ключові характеристики, що вирізняють європейські інтеграційні процеси серед інших, а також задля того, щоб оцінити та порівняти саму трансформацію поняття європейська інтеграційна модель. Саме аналіз джерельної бази надасть можливість якісно оцінити та проаналізувати, яким саме чином трансформувалась ця модель та яке її місце в сучасній системі міжнародних відносин вже після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, адже саме ці події стали ключовою точкою трансформації бачення ЄС та його подальшого місця на міжнародній арені.

Залучення емпіричної бази значним чином надасть змогу опрацювати вище зазначені аспекти, а також провести детальний аналіз усіх тих кризових аспектів та викликів, з яким зіштовхувалося інтеграційне об'єднання на сучасному етапі, аби оцінити місце цієї інтеграційної моделі у сучасній системі міжнародних відносин у взаємодії з іншими акторами та сформувати ключові тенденції подальшого розвитку.

Під час дослідження було залучено різноманітні види джерел, саме тому їх необхідно класифікувати відповідно до загально визначених принципів. Варто також відзначити, що дана класифікація джерел також була зумовлена специфікою наукового дослідження, низкою поставлених задач в ньому та ключовою метою.

Використані джерела у процесі наукового дослідження можна умовно класифікувати на наступні групи:

1. Офіційні сайти Європейського Союзу, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, Ради Європи, а також соціальні мережі вище зазначених організацій та інституцій, а також офіційні сторінки ключових особистостей європейських інтеграційних процесів;
2. Матеріали дослідницьких та аналітичних центрів;
3. Декларації та хартії, що дотичні до теми наукового дослідження протягом періоду розвитку Європейського Проєкту;
4. Законодавчі документи Європейського Парламенту;
5. Документи міжнародних організацій (Європейського Союзу, Європейського центрального банку та інших);
6. Заяви, промови та публічні виступи міжнародних акторів;
7. Джерела особового походження (мемуари, результати бесід та опитувань).
8. Матеріали міжнародних Конференцій та Самітів.

Власне до першої груп джерел були віднесені саме офіційні сайти та соціальні мережі відповідних темі дослідження організацій та структур. Насамперед, варто відзначити, що саме ця група джерел надала можливість отримувати повну, актуальну та офіційну інформацію від Європейського Союзу [7], Європейського Парламенту [6], Ради Європи [3], Європейської Комісії [2] щодо ключових засад, цінностей та принципів євроінтеграційних процесів, які допомагають сформувати якісне трактування феномену європейської моделі інтеграції. До уваги також були взяті соціальні мережі цих організації та інституцій [4], [6], а також Урсули фон дер Ляен [8] та Шарля

Мішеля [1], тому що вони надають можливість чітко відслідкувати та відповідно згодом проаналізувати реакцію Європейського Союзу та провідних акторів європейських інтеграційних процесів на ті чи інші виклики та кризові моменти, що постають перед інтеграційним об'єднанням. До того ж, саме завдяки цій групі джерел ми можемо знайти необхідні дані за досить таки довгий проміжок часу для аналізу.

Наступна група джерел – це матеріали дослідницьких центрів. Здебільшого до уваги були взяті саме іноземні дослідницькі центри [10], [9], [14], [15], [16], а також аналітичний центр Європейського Парламенту [13], [12], [11]. Саме ця група джерел дала можливість отримати якісний сторонній аналіз для опрацювання теми європейських інтеграційних процесів, загалом становлення та формування ідеї об'єднаної Європи, а також якісне опрацювання інших джерел із пропозиціями ключових тенденцій та акцентом на головні проблеми та виклики, що можуть постати або постали перед Європейським Союзом, в ролі провідного та єдиного актора, що наразі втілює європейську модель інтеграції. Також ця група джерел надає можливість отримувати зібрані, чіткі та змістовно наповнені дайджести по окремих темах та ініціативам, що запроваджувалися Європейським Союзом [13]. Наприклад, запропоновані джерела від аналітичного центру Європейського парламенту надають можливість повністю побачити та дослідити картину того, які саме санкції вводилися з початку війни РФ проти України та проаналізувати, що Європейському Союзу важливо та пріоритетно задля того, аби посилити європейську політику [11]. Знову повертаючись до теми, викликів та кризових періодів, що можуть поставати перед ЄС, тут знову ж таки у нагоді можуть стати опрацьовані матеріали та джерела від European Parliament Think Tank [12] тому, що вони надають можливість проаналізувати дилему безпеки [16] в межах інтеграційного об'єднання.

Декларації та хартії являються третьою групою джерел, що були опрацьовані під час проведення дослідження. Вони надають можливість глибоко дослідити коріння формування феномену європейської моделі інтеграції [17] та

проаналізувати, які ключові ідейні засади були покладені в формування Європейського Проєкту та його подальший розвиток, а також його політику, дослідити, що стало ключовими складовими цієї моделі на сучасному етапі, як от наприклад, стосовно спільної зовнішньої та безпекової політики [17].

Законодавчі документи – це наступна, четверта група досліджуваних джерел, але не менш важлива. Тому, що саме в цю групу були віднесені ключові законодавчі документи, що повністю висвітлюють тенденцію розвитку Європейського Проєкту, також надають можливість відслідкувати зміну цінностей, пріоритетів та реформ, що були імплементовані на різних етапах та порівняти сучасну модель європейської інтеграції з її початковою формою. Якщо розкривати цю групу джерел більш детально, то: договір про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі або як його ще прийнято називати Паризький договір від 1951 року [27] являється одним із перших та одним із чотирьох ключових договорів сучасного Європейського Союзу, саме цей договір відкрив шлях до європейської інтеграції і наразі надає можливість дослідити засади формування європейської моделі інтеграції у післявоєнний період; Римські договори від 1957 року [26], що заснували Європейську економічну спільноту та Європейську спільноту з атомної енергії, загалом вважаються тими договорами, що заснували Європейську Спільноту та саме ці договори надають можливість дослідити та проаналізувати, яким саме чином у Західній Європі розвивалися та зміцнювалися інтеграційні процеси за рахунок розвитку відносин навколо економічної співпраці, до того ж, саме за цими документами можна відслідкувати як надалі євроінтеграційні процеси почали змінювати вектор у політично-правовому напрямку, адже було сформоване інтеграційне об'єднання універсального характеру; Договір про злиття або Брюссельський договір від 1965 року [25] втілює злиття законодавчих та адміністративних, судових органів Європейських спільнот, а саме тому вважається першим договором сучасного Європейського Союзу, заклавши основи його діяльності, тому аналіз саме цього документу надасть можливість проаналізувати яким чином трансформувалася європейська

модель інтеграції від 1951 року та які ключові напрями були обрані для подальшого розвитку Європейського Проєкту; Єдиний європейський акт від 1986 року [24] відкрив шлях до єдиного ринку та вніс поняття про Європейську політичну співпрацю, а саме тому аналіз цього документу надасть можливість оцінити яким саме чином на цьому етапі політичний аспект інтеграції став складовою європейської моделі; Маастраختський договір від 1992 року [23] створив сучасний Європейський Союз та формував засновану на трьох стовпах структуру ЄС, аналіз Маастрихтського договору допоможе проаналізувати ключовий етап трансформації моделі європейської інтеграції та виділити, які саме ключові характеристики та засади стали основною її сучасного вигляду (до того ж, саме цей договір цінний тим, що демонструє основні аспекти щодо інтеграційних процесів: спільна безпека та оборонна, спільна валюта євро, розширення складу посад та їх офіційне запровадження; дослідження цих аспектів допомогло проаналізувати теорію міжурядовості в межах ЄС та наближення Союзу до рівня політичної інтеграції); Амстердамський договір від 1997 року [22] розпочав та заклав основу для приєднання нових членів ЄС, тобто його розширення, а саме тому, аналізуючи, цей документ ми можемо виділити ті ключові засади діяльності та політики, що передбачаються для держав-членів, а отже якісно краще сформувані основу інтеграційної моделі; Ніщський договір від 2001 року [21] закладав основи тієї інституційної реформи, що надалі стала досить сильним викликом для ЄС та стало ледве не значною похибкою, а саме в контексті досліджуваної теми, аналіз цього документу буде важливим, аби відслідкувати нові ідеї, що пропонувались на тому етапі та співставити їх з наслідками, з якими згодом зіштовхнувся ЄС; Лісабонський договір від 2007 року [20] став договором реформування ЄС, а саме змінюючи його ключові принципи функціонування, тому аналіз та вивчення цього договору дають можливість вивчити та дослідити цілі та цінності ЄС, що являється вкрай важливим під час формування та ґрунтовної характеристики європейської моделі інтеграції.

Наступна група джерел, що були опрацьовані – це документи міжнародних організацій. Сюди були віднесені і згруповані документи окремих пленарних засідань ЄС, конференцій [35], [30] та рекомендації ЄС [34] щодо подальшого розвитку. Також тут представлені документи Європейського центрального банку, що надало можливість систематично ознайомитись із низкою викликів для діяльності ЄС та подальшого трансформування європейської моделі інтеграції. Також документи та джерела, що дозволяють проаналізувати саме поняття цієї інтеграційної моделі від Європейської комісії [31].

Заяви та публічні виступи міжнародних акторів дозволили в межах даного дослідження ознайомитись саме із тими ключовими цінностями та пріоритетами сучасної європейської інтеграційної моделі, що наразі сформувалися відповідно до умов та реалії сучасної міжнародної системи, а не просто згідно нормативно правовою базою [51], [48]. Також аналіз низки публічних виступів надав можливість проаналізувати ключові передбачувані тенденції подальшого розвитку ЄС [47]. Також сюди були віднесені та проаналізовані історичні промови і періодом з 1952 року [54], [49], [46], [45], [44], аналіз саме яких допомагає ще краще співставити витоки та сучасну форму європейської моделі інтеграції.

Також розкриваючи саме цю групу джерельної бази, сюди і варто віднести промови Урсули Фон дер Ляйен [53], [52] Шарля Мішеля [40], [41] Жозепа Борреля [43], [44] та інших. Адже ряд саме цих промов допоміг відслідкувати та проаналізувати те, яким чином Європейський Союз реагував на початок війни РФ проти України у 2022 році, а також дослідити риторику представників ЄС щодо подальшого зовнішньо політичного курсу інтеграційного об'єднання та, зокрема, оцінити та дослідити місце безпеково питання в сучасному Європейському Союзі.

Ще одну групу досліджуваних джерел становлять джерела особового походження, а саме тут варто взяти до уваги опитування. Адже завдяки аналізу цих опитувань можна сформулювати чітке розуміння того, як саме самими державами-членами та її громадянами сприймається європейська модель

інтеграції [55], чи являється вона ефективною [55], [57], [56] і чи загалом наразі в Європі сформована ідея об'єднаної Європи [57], а також як громадяни окремих держав-членів реагують на європейську внутрішню та зовнішню політику.

Останню групу джерельної бази, що була використана у цьому дослідженні можна охарактеризувати, як матеріали різноманітних конференцій та самітів. Матеріали самих цих заходів давали можливість відслідкувати публічну риторику європейських представників від імені Європейського Союзу, а також порівняти її з публічними заявами представників окремих держав-членів об'єднання. Також до цієї групи і відносяться заяви головних представників ЄС, які були виголошені на конференціях та Самітах, та давали змогу проаналізувати потенційно новий вектор розвитку Європейського Союзу та яким саме його вбачають очільники самого ж інтеграційного об'єднання.

Отже, можемо відзначити те, що опираючись на джерельну базу, що була проаналізована під час проведення цього дослідження, то саме вона являється одним із найбільших джерел даних та джерел, з яких можна проаналізувати сучасну ситуацію щодо Європейського Союзу на міжнародній арені, його діяльність, а також, беззаперечно, те, як трансформувалась модель європейської інтеграції у сучасних реаліях. Адже саме ця емпірична база надає можливість відслідкувати риторику Європейського Союзу із середини та більш чітко дослідити можливий подальший вектор розвитку.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження.

Під європейською моделлю інтеграції в чинному дослідженні розуміються інтеграційні процеси політичного, безпекового, культурного, юридичного тощо характеру, які виникли в межах сучасного Європейського Союзу, що обумовлюють особливості його поточного розвитку.

Варто відзначити, що під час написання цієї роботи були застосовані наступні методи та підходи:

- **системний підхід** – завдяки якому вдалося повністю дослідити та проаналізувати розвиток проєктів євроінтеграційних процесів та їх еволюцію, а також загалом дослідити, яким чином кожен із різних етапів становлення Європейського Союзу сформував його таким, яким він наразі виступає на сучасній міжнародній арені у ролі єдиного актора міжнародних відносин; варто також відзначити, що саме цей підхід дозволив також систематично вивчити та опрацювати ряд викликів та кризових періодів, що поставали перед Європейським Союзом і яким чином вони здійснювали вплив на внутрішню політику об'єднання та на зовнішню політичну діяльність; загалом, це дало цілісне уявлення про те, в якому стані наразі перебуває Європейський Союз та якої міри вплив він може здійснювати на інших акторів та вагомість його політичних рішень серед ряду інших гравців на світовій арені; також це дало можливість проаналізувати чи дійсно наразі ЄС вдається виступати в ролі єдиного актора на міжнародній арені та яким чином вибудовані відносини між державами-членами всередині самого інтеграційного об'єднання;
- **аналітико-синтетичний метод**, що дозволив цілісно проаналізувати інтеграційне об'єднання ЄС у ролі єдиного гравця на міжнародній арені, а також вивчити, яким чином між собою пов'язані компоненти економічної, політичної та військової складових інтеграції в межах одного інтеграційного проєкту; а також відслідковувати те, як змінювалась значимість цих трьох аспектів інтеграції окремо у різні період розвитку Проєкту: від початку формування євроінтеграційних процесів і до сучасного етапу існування ЄС;
- **метод контент-аналізу**, який надав можливість цілісно проаналізувати: низку законодачих документів, що розкривали природу та особливості діяльності ЄС; дослідити ряд публічних промов та заяв, а також інших офіційних документів ЄС та матеріалів Конференцій та Самітів, що дали бачення того, яким гравцем

Європейський Союз «планує» виступати на міжнародній арені, політичну риторику щодо початку війни РФ проти України, а також ключові вектори подальшого розвитку інтеграційного об'єднання;

- **проблемно-хронологічний метод**, що допоміг вивчити та якісно дослідити ряд кризових моментів та викликів, з якими зіштовхувався вже сучасний Європейський Союз, а також допоміг сформувати логічні причино-наслідкові лінії «криза/виклик-наслідок» та зробити аналіз того, яким чином це вплинуло та відобразилось на діяльності Європейського Союзу та його суб'єктності на міжнародній арені та чи впливало це на внутрішні аспекти інтеграційного об'єднання;
- **метод узагальнення** був застосований для конкретної та повної характеристики поняття моделі європейської інтеграції: в чому полягають її ключові засади, особливості, ідеї та яким чином вона трансформувалася від початку 1950-х рр. до сьогодні;
- **системний аналіз** допоміг дослідити та відслідкувати те, як Європейський Союз можна загалом розглядати як єдиного гравця на міжнародній арені та в чому заключається основні особливості такого підходу; а також надав можливість дослідити чи впливає саме такий підхід загалом на інтеграційні процеси;
- **порівняльний метод політичних наук** був використаний задля того, щоб порівняти рівень впливу та наслідків різного роду кризових явищ та викликів для діяльності євроінтеграційного об'єднання та загалом дослідити питання, яким чином це відображалось на інтеграційній моделі;
- **комплексний підхід** для загального вивчення та дослідження євроінтеграційного процесу, а також для аналізу сукупності взаємозалежних причин змін, що дозволяє осмислювати євроінтеграцію як цілісний процес з власною внутрішньою особливістю розвитку та з виокремленням його специфічних характеристик.

Загалом, можна відзначити, що основою цього наукового дослідження слугувала саме широка джерельна база, адже вона дала можливість чітко проаналізувати різні ключові компоненти дослідження: від сприйняття поняття європейська модель інтеграції в межах ЄС до того, яким вбачає себе ЄС у сучасному міжнародному порядку. До того ж, саме джерельна база надала можливість дослідити та вивчити зміни політики Європейського Союзу протягом останніх декількох років.

Окрім джерельної бази також підкріпленням цього наукового дослідження слугували і ґрунтовні наукові напрацювання як закордонних, так і українських вчених. Адже саме ці роботи науковців надали можливість більш глибоко охарактеризувати загалом поняття цієї моделі інтеграції ще враховуючи зародження та початковий розвиток євроінтеграційних процесів. А якісна теоретична база допомогла виділити ключові особливості та характеристики європейської моделі інтеграції та повноцінно охарактеризувати її і дослідити, яким же чим вона трансформувалась і в якому напрямку на сучасному етапі діяльності Європейського Союзу.

Зокрема, під час дослідження були застосовані також різні наукові методи та підходи для якісного дослідження цієї теми та широкого ознайомлення з різними аспектами та особливостями євроінтеграційних процесів та самого ЄС як інтеграційного об'єднання.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Питання суб'єктності ЄС на міжнародній арені.

Зазвичай, Європейський Союз розглядався як досить ефективна інтеграційна модель, адже така модель інтеграції виступала і в ролі опори ліберально-демократичного світу, і в якості гаранта стабільності Європи.

Окрім ефективності інтеграційних процесів, є ще багато кризових моментів та викликів, що поставали перед Союзом, та явно демонстрували слабкість інтеграційного об'єднання у різних питаннях. Зокрема, це і проблеми узгодження позицій ЄС як єдиного гравця після декількох розширень, це і наростання національних інтересів та слабка європейська ідентичність саме між державами-членами об'єднання тощо. Тривалий час на сучасному етапі міжнародного порядку Європейський Союз перебував у стані інституціональної кризи інтеграційного проєкту.

У 2019 році, з початком президенства Урсули Фон дер Ляен, ми можемо спостерігати її чітку риторику стосовно того, що Європі потрібно розвиватись та удосконалюватись задля того, щоб «голос Європи» був почутим в усьому світі. Саме з її порядку денного «Союз, що прагне більшого» [106] прослідковується те, що хоча і модель євроінтеграційного об'єднання ефективна, але Союз не займає перших провідних позицій на міжнародній арені та іноді частково втрачає силу свого впливу. Ще у своєму порядку денному вона говорить про те, що Європейському Союзу слід відкриватись до нових кордонів та значно посилювати партнерство в економічному плані та згадує ідеї Європейського оборонного Союзу. З її промов та виступів з 2019 року можна прослідкувати те, що одним із цільових завдань стоїть поширення європейської демократії у всьому світі та посилення власних позицій у сучасній системі міжнародних відносин. А її ідеї щодо посилення відносин та взаємодії між Європейським Союзом та Європейською Комісією частково говорять про вкрай важливу необхідність вирішувати інституціональну кризу, аби посилити ЄС як єдиного самостійного гравця, а не як групу окремих держав-членів.

ЄС зіштовхнувся із рядом досить складних викликів ще з 2008 року і наразі продовжує зіштовхуватися, найсерйознішим з яких виявилась війна в Україні. Війна стала для Союзу найпотужнішим викликом (насамперед через те, що зародження євроінтеграційних процесів у 1950-х рр. відбувалось навколо ідеї уникнення війни в майбутньому і недопущення війни) за всю історію інтеграційних процесів, продемонструвавши те, що не всі засади та принципи їх політики можуть бути дійсно ефективними та працювати у сучасній системі міжнародних відносин. Проте варто і відзначити те, що вже майже за дев'ять місяців війни Європейському Союзу вдалося дещо переосмислити сучасний світовий порядок та відносини між державами та спробувати зміни вектор зовнішньої політики, а також почати працювати над внутрішніми питаннями функціонування ЄС.

Як зазначив сам Жозеп Боррелль (Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки з 2019 року), то війна в Україні стала для Європейського Союзу своєрідним «запізнілим геополітичним народженням», адже це актуалізувало та значно посилило питання оборони та безпеки для ЄС [95]. Саме це спонукало ЄС замислитись над формуванням партнерських відносин та розвитком якісно нових зв'язків з стратегічними партнерами, актуалізувати питання оборони та безпеки, а також утворення об'єднання політичного рівня інтеграції.

Але із публічних заяв Боррелля ми також можемо прослідкувати те, що він хоч і наголошує на не створенні єдиної армії і загалом зсилається на те, що Європа весь час розвивалась як мирний проєкт та головними пріоритетами являються торгівля та права людини, але і водночас заявляє про те, що цього на сьогодні вже недостатньо, адже наразі усі бачать те, як Росія використовує торгівлю як зброю. Проте разом із цим він чітко відзначає і те, що хоч і Європейський Союз не являється наразі потужним військовим гравцем на світовій арені, але ЄС має почати шукати інструменти власного захисту та оборони.

Зокрема, ми також можемо прослідкувати те, що навіть Емануель Макрон закликає Європу загалом та Європейський Союз до того, щоб знайти нові методи та шляхи, аби боротись з певними викликами та загрозами, що будуть поставати перед європейськими державами. Адже якщо цього не зробити, то говорити про лідерство ЄС на міжнародній арені та певну його впливовість чи ефективність буде неможливо.

Варто зауважити, що навіть Європейська Комісія закликає ЄС до зміцнення своєї ролі як одного з глобальних політичних гравців шляхом посилення саме СЗППБ (Спільної зовнішньої політики та політики безпеки), що включає в себе і впровадження більш ефективного процесу прийняття рішень у рамках такої політики [88].

Наразі Європейський Союз дуже зосереджений на тому, аби розвивати міцні відносини зі стратегічними партнерами, зокрема: НАТО, ООН, регіональними партнерами, ОБСЄ, Африканським Союзом та АСЕАН. А також більше розвивати двухсторонніх спеціалізованих партнерств з «державами-однодумцями», наприклад: США, Канада, Норвегія, Великобританія, Японія та східні та південні райони Африки, Азія, Латинська Америка. Європейський Союз вбачає однією з головних цілей – це розширювати партнерські відносини для нарощення спільного потенціалу. Адже тепер представники ЄС публічно заявляють про те, що лише спільним потужним потенціалом можна протистояти ряду викликів (зокрема, наразі це війна), які ще будуть поставати у майбутньому в глобальному плані.

З початком війни в Україні ми чітко бачимо як змінився вектор зовнішньої політики ЄС, але також можемо і прослідкувати, яким чином змінились позиції Європейського Союзу відносно того, що чи він виступає у ролі як єдиного та самостійного гравця на міжнародній, чи все-таки окремі держави-члени представляють себе самостійно.

До прикладу, якщо брати Саміт G20 (а точніше навіть G19), що пройшов 15-16 листопада 2022 року, то ключовими питаннями для Європейського Союзу були наступні: фінансова стабільність, охорона здоров'я, стійка

енергетика, а також цифрова трансформація. Проте представники ЄС також відмітили те, що у зв'язку з війною в Україні, узгодження з приводу цих питань на Саміті значно ускладнилися. Загалом, ми можемо побачити те, що хоч і Європа стурбована безпековими питаннями, але все одно план розвитку та підсилення Європи на міжнародній арені не в оборонних сферах лідирує. До того ж, Канцлер Німеччини відзначив те, що світова економіка (зокрема європейська) потребує відновлення і єдиний спосіб цього досягнуто – це як раз таки припинення війни в Україні, тому що, аналізуючи зміни цін на продовольства, це лише вкотре доводить, що саме розв'язана Росією війна є основною причиною турбулентності на світових ринках.

До того ж, якщо ми говоримо про єдність позицій держав-членів ЄС, то, наприклад, на цьому ж Саміті прослідковується те, що представники ЄС приїхали сюди з конкретними пріоритетами зміцнити Європу та вийти на умовно новий рівень «якості життя» серед держав-членів, в той час як Франція була вкрай зацікавлена в розвитку та підсиленні відносин і партнерств конкретно із азійськими державами (Китай та Індія), в тому числі, закликаючи Китай долучитися до вирішення питання війни в Україні і певним чином вплинути особисто на Путіна задля того, щоб нарешті почати відновлювати економіку держав Європейського Союзу. Навіть зараз ми можемо прослідкувати те, що загалом риторика ЄС та його публічні заяви як єдиного гравця можуть значно відрізнятися від тих пріоритетів та завдань на міжнародній арені, що поставили собі окремі національні уряди держав-членів ЄС. І це залишається проблемою для ЄС, адже окремі держави на міжнародній арені виступають з одними заявами, відштовхуючись від власних національних інтересів, а в межах політики ЄС вимушені або погоджуватися з рішеннями Союзу, або загалом просто своїми рішеннями блокувати процеси всередині ЄС.

Отже, на сучасному етапі після повномасштабного вторгнення РФ проти України Європейський Союз знову значно актуалізував питання зміцнення міжнародного впливу на інших гравців міжнародних відносин та пошуку

нових способів, які могли б ще більше підсилити інтеграційне об'єднання. Але і не лише способів, що підсилять інтеграційне об'єднання, а й загалом способів, що допоможуть Європейському Союзу бути впливом на міжнародній арені впливом гравцем в сучасних умовах. Європа шукає для себе нові шляхи та нове місце, адже якщо саме зараз вона не почне вирішувати актуальні нагальні потреби в середині самого Союзу, не почне переосмислювати трансформувати власні політичні наративи, не вирішить безпекові питання та не гарантує собі нові оборонні правила, то їй не вдасться ні долучитися до «розбудови» нового світового порядку, ні не вдасться утримати свої позиції серед провідних гравців. Сам Європейський Союз переконався в тому, що наразі виключно «мирна політика» не є достатньо ефективною і варто шукати нові варіанти захисту (з точки зору Європейського Союзу, звісно ж, не військового характеру).

2.2. Федералізм Vs. міжурядовість як основа інтеграційної моделі.

Задля того, аби узагальнити теоретичні моделі євроінтеграційних процесів, чимало науковців спробували теоретично узагальнити та систематизувати процеси та розвиток інтеграції європейських держав, а також більш детально дослідити еволюцію теоретичних основ євроінтеграції [67].

Загалом теоретичні дискусії з концептуальних проблем євроінтеграції сформувалися у 2 ключові напрямки-підходи – це федералізм та міжурядовість. Зокрема, ці теоретичні підходи зосереджуються над питаннями форми та механізмів обмеження або посилення національних суверенітетів в інтеграційних процесах [67].

Федералізм як теоретичний підхід до європейської інтеграції виник у середині минулого століття. Концептуально він базувався на об'єднувачих ідеях, що пов'язані із спільністю історико-політичних та економічних інтересів держав. Серед ключових авторів, пов'язаних із федералізмом слід виділити К. Уіера, С. Пістоне та А. Спінеллі [78]. В своїх дослідженнях дані автори акцентують увагу на формуванні інституціональної структури

федерального типу, яка визначає характер взаємовідносин між ключовими суб'єктами інтеграційних процесів, а також розподілі повноважень між ними та федеральними структурами, що виникли. [78].

Зокрема, Ж. Моне зазначає: «Політичний союз Європи повинен будуватись крок за кроком, як і здійснення економічної інтеграції. Одного прекрасного дня цей процес приведе нас до Європейської федерації» [99].

Ч. Пентланд у своєму дослідженні «Міжнародна теорія та європейська інтеграція» [103] зазначає, що кінцевою метою федералісти вважали створення наднаціональної держави відповідно до принципів централізації і передачі політичних повноважень на найвищий рівень. Ч. Пентланд також виокремлює дві особливості федералістського підходу: соціологічний, детермінований соціальною активністю людей, та конституційний – встановлення конституційного «проекту» для пом'якшення централізованих дій держави. Він зауважує, що саме з них і почався розвиток різних напрямків в інтеграційній теорії [61], [103].

Федералісти не сприймали національну державу як пріоритетний факт існування, а скоріше як історичний випадок, тому пропонували замінити останню раціональним федеральним розвитком. Прихильники цього напрямку вважали, що федеральне об'єднання самостійно може гарантувати принципи свободи та демократії на всьому європейському континенті та проводити чітку європейську промислову політику. Слідуючи цій лінії аргументів, відмова від суверенітету виглядала краще, ніж об'єднання Європи на тлі її морального та матеріального банкрутства [71].

Федералізм відстоює думку, що в основі взаємовідносин між країнами, які інтегруються, повинна бути модель союзної держави, утворення якої одночасно розглядається і як кінцевий продукт, і як результат інтеграції. Прихильники федералізму обґрунтовують необхідність існування інституційного утворення, яке впливає як на взаємовідносини між країнами, що інтегруються, так і на розподіл повноважень між ними, з одного боку, і над інституційним утворенням, з іншого. Тобто сутність федералізму полягає в

децентралізації влади усюди, де це необхідно. У зв'язку з цим, слід зазначити, що децентралізація там, «де це необхідно», становить зміст одного із основних принципів Маастрихтського договору про Європейський Союз – принципу субсидарності [59], [76]. Нормативна мета федералістів – встановлення федерації європейських держав замість суперництва (конкуренції) національних держав [78].

Італійський політичний діяч Альтієро Спінееллі (1907 – 1986) зробив значний внесок у євроінтеграційну теорію. У 1941 р., перебуваючи у концентраційному таборі на острові Вентотене, А. Спінееллі разом з Ернесто Россі (1897 – 1967) написав роботу «За вільну і єдину Європу. Проект маніфесту», яка увійшла в історію як «Маніфест Вентотене». У цій праці автори сформулювали ідею федералізації Європи як шляху до позбавлення від воєн [69].

Федералісти втратили свої основні аргументи стосовно напрямків європейської післявоєнної єдності вже на початку 1950-х років. І хоча федеративний устрій Європи все ще розглядався як кінцева мета інтеграційного процесу, ставало очевидним, що його не можна досягти шляхом доказів раціональності та конституційних проектів, а лише засобами економічного зростання і вироблення спільної стратегії розвитку [59], [96].

В той час, як міждержавна (міжурядова) концепція, або інтерговернменталізм, пов'язаний з ім'ям американського політолога Стенлі Хоффмана (1928 – 2015). Цей напрям у вивченні інтеграції базується на тезах школи реалізму в політичній думці, згідно з якими держава з її інтересами є вічним елементом міжнародних відносин [69]. Відповідно, міжурядовий підхід ґрунтується на положенні про те, що національні уряди є головними акторами євроінтеграційного процесу, відповідно, євроінтеграція просувається вперед, лише у тому випадку, якщо уряди країн-учасниць дійшли загальної згоди, в протилежному випадку цей процес гальмується. У такому підході увага акцентується на необхідності мотивації державних лідерів, в

першу чергу національних керівників – прем'єр-міністрів або президентів, делегувати частину державних повноважень на наднаціональний рівень [79].

С. Хофман обґрунтував тезу про те, що незважаючи на те, що кожна країна є унікальною у своєму геополітичному положенні, має власні, від інших зовнішньополітичні пріоритети, євроінтеграція буде можливою лише тоді, якщо цілі та інтереси держав будуть безкінечно співпадати, тобто будуть відповідати принципу «вічної гри з позитивною сумою» [79]. Він пояснював формування наднаціонального інституційного утворення як результату раціонального прийняття рішень у межах історичного контексту, який був сприятливим для встановлення стійких і чітко визначених інтересів урядів різних країн [78].

Ключовими поняттями для С. Хоффмана були «суверенітет» і «національні інтереси». На його думку, держави добровільно залучаються до інтеграції, щоб забезпечити контроль над економічними процесами, отримати можливість впливу на світову політику через інтеграційні структури. У цілому інтеграція більш вигідна для невеликих держав [69].

Міжурядова теорія заперечує можливість об'єднання в майбутньому ЄС у сфері «високої політики» (економічна сфера), надаючи перевагу економічному аспекту співпраці, пояснюючи це тим, що лише у сфері низької політики (сфера оборони) інтереси країн-членів ЄС найбільше збігаються, а політична інтеграція не матиме перспективи, оскільки сприятиме зменшенню суверенітету країн, що не може не викликати невдоволення представників їхніх урядів. Прихильники даного підходу, замінюють термін «європейська інтеграція» на «міждержавна співпраця» [79]. Успішний міжурядовий режим розроблений, щоб керувати економічною взаємозалежністю через договірну координацію політик [71].

Іншим представником міжурядового підходу є Е. Моравчик. Він погоджується з тезою С. Хоффмана, про те, що європейська інтеграція можлива лише у сфері «низької» політики, вважаючи, що перспектива делегування політичних повноважень на наднаціональний рівень буде

викликати у країн-учасниць Європейського Союзу супротив. Е. Моравчик стверджує, що європейська інтеграція має два рівні. На першому рівні знаходяться три країни-засновниці ЄС, які, на думку вченого, відіграють головну роль - Велика Британія, ФРН та Франція і реалізація інтересів цих держав є найважливішим чинником євроінтеграції. Другий рівень складають ряд країн-учасниць ЄС, які мають спільні інтереси, насамперед у сфері «низької політики» [79].

Підсумовуючи, ми можемо розділити, що федерація заснована на конституції народу держав-членів, згідно з якою вертикальний розподіл повноважень призводить до спільного суверенітету між державами-членами та федеральним органом, виконавча влада підзвітна повноцінному транснаціонально обраному парламенту, а міжурядовість – це співпраця між урядами у сферах політики – на основі договору чи угоди – в якій нормативні повноваження надаються «адміністраторам» без того, щоб вони звітували за виконання цих повноважень перед повноправним транснаціонально обраним парламентом.

2.3. Еволюція ідеї «Спільної зовнішньої та безпекової політики» ЄС.

На початку 1950-х років розвиток Європейського Проєкту передбачав створення європейської федерації, ця концепція передбачала собою відповідно і економічну, і політичну, і військову складові. Проте вже майже через декілька років втілення та розвиток однієї із цих складових, а саме політичної, були неуспішними (мається на увазі 1954 рік та проєкт Договору про Європейське політичне співтовариство).

Саме з 1950-1960-х років спостерігається розвиток Європейського Проєкту за напрямом формування спільної торгівельної політики та співпраці, що надалі призвело до того, що національні уряди вимушені постійно узгоджувати їх політику, опираючись на власні інтереси, та відштовхуючи на другий план розробку саме спільних стратегій. Відповідно, політична та

військова складові почали втрачати свою нагальність і надалі по-новому актуалізувалися вже в незалежності одна від одної.

Після краху Договору про Європейське політичне співтовариство (через позицію Франції) наступною спробою впровадження політичної інтеграції стала ініціатива Франції про створення політичного союзу, але ініціатива міжурядової співпраці теж зазнала невдачі.

Якщо ж ми говоримо про місце військової складової, то вперше ідея військової інтеграції була висунута на початку 1950-х років, але також зазнала невдачі. Згодом Балканські конфлікти вже у 1990-х роках знову актуалізували це питання та продемонстрували Європейському Союзу про складність та нездатність проводити успішні військові інтервенції без НАТО.

Починаючи з 1970-х років для Європейського Проєкту стало зрозумілим те, що розширення їх зовнішньої політики вкрай важливе не лише на економічні аспекти. Тому з 1970-го року (Люксембурзька заява [29]) було досягнуто згоди стосовно необхідності координації зовнішньої політики та забезпечення більшого взаєморозуміння на основі регулярного обміну інформацією та консультацій із значних міжнародних проблем, а також зміцнення солідарності шляхом стимулювання узгодження поглядів, координації точок зору і, якщо це можливо, спільними акціями [81].

У жовтні того ж року було схвалено Доповідь про проблеми політичної уніфікації комітету з дипломатів усіх держав-членів Європейських співтовариств стосовно створення координаційного механізму «Європейське політичне співробітництво», який функціонував на неформальній основі й передбачав: регулярні зустрічі міністрів зовнішніх справ; Політичний комітет; робочі групи дипломатів держав-членів, зокрема Групу кореспондентів [80].

Вже у 1972-1973 рр. на Паризькій та Копенгагенській конференціях було знову актуалізовано питання визначення цілей та удосконалення методів і процедур політичного співробітництва.

Варто відзначити, що значного прогресу у включенні зовнішньої політики в процес євроінтеграції було досягнуто в 70-ті роки, адже інтеграція

почала розвиватися в двох напрямках: це Європейські співтовариства, які являли собою наддержавну організацію федеративного типу, що діяла в соціально-економічній сфері, та ЄПС (Європейське політичне співтовариство), яке займалося питаннями зовнішньої політики.

Наступним, але досить серйозним, етапом у спробах розвивати Європейський Проєкт з трьома ключовими складовими, про які зазначалось вище (військова, політична, економічна), був період з 1986 року, коли було оголошено намір про створення Європейського Союзу у Єдиному європейському акті. Після того, як 1992 році цей намір було реалізовано за Маастрихтським договором про Європейський Союз, своє місце у розвитку Проєкту знайшла спільна зовнішня і безпекова політика (СЗБП).

Основні підходи до СЗБП виглядали таким чином: метою Союзу є утвердження своєї індивідуальності на міжнародній арені передусім шляхом СЗБП, включаючи можливе оформлення в подальшому спільної оборонної політики, яка могла б привести з часом до створення спільних сил оборони; захист спільних цінностей, основних інтересів і незалежності Союзу; зміцнення безпеки Союзу і його держав-членів усіма способами; збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки; сприяння міжнародному співробітництву; розвиток і консолідація демократії та законності, повага прав і основних свобод людини [81].

Договір про ЄС (ДЄС), який набув чинності 1 листопада 1993 р., заснував систему «опор» Європейського Союзу, до якої входили три «опори»: європейські співтовариства, Спільна зовнішня та безпекова політика, Співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ. Відповідно до ДЄС, робота в рамках СЗБП здійснювалася на засадах міждержавного співробітництва, на відміну від наднаціонального характеру співробітництва в рамках першої опори [63].

Нових змін та трансформації Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС набули вже разом з Амстердамською редакцією Договору про Європейський Союз. Амстердамський договір зробив СЗБП більш наднаціональною,

запровадивши більш узгоджений інструментарій та ефективнішу систему прийняття рішень в сфері СЗБП [63]. Реформування СЗПБ на цьому етапі дало підстави для створення правової бази для розбудови власного військового виміру. Надалі правовий режим СЗПБ кардинальних змін зазнав разом із створення Конституції ЄС (від 2004 року).

Якщо порівнювати з європейським політичним співтовариством, СЗБП стала більш структурованою, вона отримала у своє розпорядження додаткові правові інструменти, частина з яких стали обов'язковими для держав-членів. Після підписання Амстердамських договорів значення СЗПБ зросло. Для цього було запроваджено посаду Високого представника із зовнішніх справ і політики безпеки. Він разом із Президентом Євросоюзу і Комісаром із зовнішніх відносин отримав право представляти Союз у питаннях зовнішньої політики. СЗБП охопила всі сфери зовнішньої політики, політики безпеки і оборони [72].

Наступним важливим кроком у розвитку СЗБП стали реформи введені Лісабонським договором 2007 р. Внаслідок ліквідації «опор», ЄС набув міжнародної правосуб'єктності, що розширило його повноваження у сфері зовнішніх зносин та політики безпеки [85].

Ідея практичного наповнення спільної оборонної і безпекової політики ЄС оформилася у червні 2016 році з представленням Високим представником ЄС із закордонних справ і безпекової політики Федерікою Могеріні нової Глобальної стратегії із зовнішньої та безпекової політики, яка змінила попередній документ від 2003 р. Стратегія під назвою «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа» [92] відобразила колективну думку країн-членів і запропонувала стратегічне бачення глобальної ролі ЄС. Вона стала уособленням нового погляду на захист спільного майбутнього Європи, який став консолідованим для проєвропейських сил у Євросоюзі [58]. Стратегія також передбачала амбітний вихід Євросоюзу на більш глобальний рівень у сфері безпеки та оборони, перетворення його з регіональної організації на глобального гравця. Але досягнення заявленої мети суттєво гальмувалося

через кризові явища у Євросоюзі, спричинені як внутрішніми подіями, так і зовнішніми факторами, що особливо проявлялись останнім часом [58].

Останніми ініціативами ЄС у сфері колективної безпеки є пропозиція від 7 червня 2017 р. Європейської комісії створити грошовий фонд для фінансування наукових розробок у військовій сфері, закупівель оборонних технологій і обладнання та подальшої організації оборонного союзу ЄС. 13 листопада 2017 р. 23 з 28 держав-членів ЄС підписали договір про об'єднання в оборонний союз PESCO. Мета об'єднання – дати новий поштовх європейській співпраці в галузі оборони і військової промисловості [77].

Переходячи до аналізу сучасних ініціатив щодо СЗППБ, насамперед зауважимо, що російська агресія проти України, війна в Сирії, низка збройних конфліктів у країнах Північної Африки прискорили розуміння зростаючої важливості безпекових аспектів для подальшого розвитку ЄС. Більш того, зміцнення СЗБП сьогодні розглядається не лише як засіб для промоції та захисту інтересів і цінностей ЄС на міжнародній арені, але й як інструмент для посилення «стратегічної автономії» ЄС на фоні зростаючої глобальної й регіональної нестабільності [92].

До того ж, в березі 2022 року нові принципи безпеки ЄС «Стратегічний компас», які відводять «м'яку силу» та навпаки зосереджують та акцентують на тому, аби розвивати оборонні можливості від кібер-безпеки до військ [94].

Стратегічний компас дає Європейському Союзу досить план дій по зміцненню політики безпеки та оборони до 2023 року. Мета Стратегічного Компасу – зробити ЄС сильнішим та спроможним гарантувати безпеку. Саме завдяки цьому плану Союз вбачає захист власних громадян, сприяння та підтримку світового миру і безпеки, захищаючи та відстоюючи власні інтереси та цінності. Завдяки Компасу ми бачимо як ЄС також вбачає посилення партнерства разом з НАТО та ООН та робить досить вагомий внесок в глобальну та трансатлантичну безпеку, посилює підтримку світового порядку [84].

А загалом, якщо розглядати безпекове питання в теорії, то система колективної безпеки базується на декількох ключових взаємопов'язаних між собою елементах: (1) ціннісне підґрунтя, яке є основою функціонування системи; (2) правове закріплення всіх норм та принципів відповідно до яких діє система; (3) розуміння існуючих та потенційних загроз; (4) дієве інституціональне оформлення системи; (5) наявність розроблених механізмів та процедур оборони (в широкому сенсі); (6) наявність чітко окресленої стратегії безпеки; (7) розуміння свого місця в системі окремо взятими державами-учасницями. Наявність всіх цих елементів, їх гармонійне поєднання, а також добровільне визнання всіма державами, які мають намір доєднатися до певної безпекової системи є гарантією її стабільності та успішного функціонування в регіоні [59].

В контексті системи колективної безпеки в Європі 1-ий та 7-ий елементи відіграють чи не найважливішу роль, оскільки в межах даної системи, безпековий простір визначається ліберально-демократичними цінностями та економічним розвитком як основою функціонування Європейського Союзу, а тому виходить за межі встановлених територіальних кордонів держав-членів ЄС [59].

«Ідея об'єднаної Європи», в межах чинної проблематики, це базовий елемент системи колективної безпеки на континенті, формування якої було розпочато після закінчення Першої світової війни і закладено в основу Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Її особливість полягає в тому, що сформовані «універсальні» ліберально-демократичні цінності лягли в основу розвитку не лише інтеграційного об'єднання, а й розвитку національних держав-членів організації. При цьому, першочерговим елементом, в даному контексті, виступає принцип відповідальності всіх держав-членів ЄС на декількох рівнях: національному, міжнаціональному та наднаціональному [59].

Отже, якщо підсумувати розвиток ідеї Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, то варто відзначити, що вона набувала досить різних

форматів та варіантів впровадження та функціонування. Але з урахуванням появи нової загрози для ЄС (війни в Україні) з березня місяця своє місце віднайшов саме Стратегічний компас, який потенційно мав би, принаймні, стати першим кроком Союзу у розвитку певної оборонної політики. Проте аналізуючи цей план, можна підмітити те, що він являється досить нечітким та малоефективним, адже головною пропозицією цього плану являється формування 5 тисяч військових задля оперативного вирішення кризових задач. Тут до уваги варто взяти те, що Європейський Союз приймає рішення спільною згодою усіх держав-членів Союзу, що і відповідно переноситься на рішення про формування цієї групи військових. Аналізуючи останні роки того, яким чином Союзу вдавалось доходити до спільної згоди, то за прийнятті подібних планів оперативне вирішення кризових питань та загроз стає досить ускладненим. Проте ми чітко можемо побачити, що Європейський Союз прагне до того, аби не покладатися в питаннях оборони виключно на Сполучені Штати Америки.

РОЗДІЛ III. ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Особливості узгодження позицій держав-членів ЄС щодо подальших дій після повномасштабного вторгнення.

Вторгнення та початок війни зі сторони РФ проти України стало досить шокуючими для ЄС, адже, в цілому, Союз був до останнього переконаний, що війна таки не розпочнеться. Європейський Союз достатньо оперативно та рішуче відреагував на початок війни, почавши вводити ті заходи, які послаблять економіку Росії та зможуть допомогти і підтримати Україну.

Але до уваги треба взяти, як поводити себе і якою була риторика окремих держав-членів ЄС та власне як окремим державам-членам вдавалось узгоджувати позиції, адже коли ми говоримо про Європейський Союз, то маємо на увазі, насамперед, інтеграційну модель, яка виступає самостійним гравцем та актором на міжнародній арені. До того ж, також слід проаналізувати те, які саме аспекти були пріоритетними у різних європейських держав, адже зміна політичної ситуації на міжнародній арені спричинила і зміну пріоритетів національних інтересів окремих держав-членів.

Візьмемо до уваги, наприклад, Австрію, в якій знову актуалізувалося питання щодо віри в нейтралітет та його ефективність, а також у новому світлі підняло дискусії з приводу членства в альянсах. Для Бельгії взагалі актуальним стала загроза енергетичної кризи, а Данія в той же час оголосила намір приєднатися до європейської співпраці зі сфери оборони та безпеки. Швеція та Фінляндія також були серед тих держав, які першим чином підняли питання оборони та безпеки, саме тому вони почали напрацьовувати заявки на членство в НАТО. Франція та Німеччина наголосили на питаннях енергетичної сфери, в той час як Угорщина була стурбована питанням виборів або точніше питанням «переобрання Орбана». Литва котре наголосила на тому, що існує постійна загроза для безпеки зі сторони РФ для усієї Європи [90].

Загалом війна спровокувала різні реакції у держав-членів на національних рівнях, адже вона в першу чергу підняла на порядок денний ті питання національних урядів, які могли найбільше піддатися впливу та наслідкам повномасштабного вторгнення.

Також візьмемо до уваги те, як окремі держави-члени узгоджували рішення щодо ведення санкцій проти РФ. В той час, як Балтійські держави з першого дня вторгнення активно почали висловлюватися та закликати до швидкого прийняття та введення різноманітних санкцій проти РФ та її окремих представників, Угорщина навпаки висловлювалася про те, що санкції це одне із найбільш неефективних рішень ЄС і навпаки від цього постраждає лише ж сам ЄС та його економіка. Не єдиними санкціями, як можна відмітити, то в листопаді Угорщина заблокувала також план ЄС щодо надання фінансової допомоги Україні у розмірі 18 мільярдів. Навіть сам Міністр закордонних справ Петер Сіяйрто публічно заявляв про те, що угорський уряд не буде підтримувати саме ініціативи ЄС у сфері фінансової підтримки України, але готовий підтримувати Україну на основі двосторонньої угоди. Як можна помітити, наразі Угорщина одна із тих держав-членів ЄС, яка наявністю права вето заважає ЄС оперативно приймати рішення та блокує чимало процесів, що загалом спричинило те, що в межах Європейського Союзу почали говорити про те, аби позбавити Угорщину цього права. Зокрема, якщо виходити за межі Європейського Союзу, то Угорщина блокує не лише рішення щодо прийняття санкцій, програм фінансової допомоги, тощо, а також зокрема і Угорщина входить до групи тих держав (разом із Туреччиною), які досі не ратифікували приєднання Швеції та Фінляндії до НАТО. Що ж говорити вже про те, що Угорщина навіть замовила масштабну піар-компанію проти антиросійських санкцій ЄС. Угорський уряд витратив 700 млн грн. на те, аби розробити слогани та плакати про те, що антиросійські санкції шкодять Європі та ще й загалом загострюють ситуацію в ЄС.

До уваги також можна взяти «провідних держав ЄС», а саме Францію та Німеччину, адже їх риторика та політика дещо відрізняються від загального

європейського курсу політики також. Загалом, Франція зосередилась на наданні фінансової допомоги для України та передачі озброєння, але також Франція стала ініціатором формування політичних об'єднання за більшого ширшого кола держав-членів для вирішення викликів та криз на європейському континенті в майбутньому. І власне Франція досить наполегливо говорить про ідею політичного об'єднання, адже вбачає, що це один із єдиних способів посилити позиції ЄС та його впливовість.

Політичні позиції Німеччини були досить неоднозначними та мінливими, адже на загальноєвропейському рівні Німеччина говорила про те, що підтримує Україну, готова частково виділяти фінансову допомогу, а також озброєння, але в той же час на внутрішньому рівні (в першу чергу, куреючись національними інтересами) була цілком категорично проти пришвидженої процедури вступу України до ЄС.

Італія навпаки почала виражати більше свою підтримку ЄС та заявила, що підтримає запровадження ембарго, адже Італія покладається на рішення та пропозиції Союзу та не буде сповільнювати ці процеси. І це попри те, що до вторгнення Італія вибудовувала такі ж «дружні» відносини з путінським режимом, як Франція та Німеччина. Якщо Італію можна віднести до групи тих держав, що підтримували загальноєвропейську політику, то та ж Сербія у своїй риторичі ніяк не могла вибрати між ЄС та РФ (адже Сербія навіть підписала договір з РФ про розширення співпраці). Але відповідь на це не довелося чекати задовго, адже Уряд Німеччини одразу відреагував на це висловив своє здивування таким діям, вкотре наголошуючи на тому, що Європа потребує наразі сильної спільної позиції.

Якщо ми будемо розглядати та аналізувати те, як держави-члени Союзу намагались дійти спільної згоди стосовно питання перспективи членства України в ЄС, то, власне, одразу після підписання Зеленським заявки на членство, вісім держав-членів ЄС (Республіки Болгарія, Чеської Республіки, Естонської Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Польща, Словацької Республіки та Республіки Словенія)

підписали відкритого листа із закликом негайно надати Україні перспективу членства у ЄС та приступити до переговорів про вступ.

Однак, повної однозначності та узгодженості позицій держав-членів з цього питання не було, адже всі члени підтримували вступ, але не були певними в тому, наскільки швидко це має відбутися. Не всім країнам вдалося сформулювати чітку позицію і впевнено виступити за пришвидшену процедуру вступу і серед них – Франція, Греція, Фінляндія, Мальта, Данія, Кіпр, Люксембург, Румунія, Швеція. Ще одна група держав, прихильність яких варто було «завоювати» у питанні надання членства ЄС Україні – це Португалія, Нідерланди, Австрія, Іспанія, Ірландія. Категоричними противниками подібних рішень на користь України виступили – Угорщина та Німеччина. Зокрема, серед тих держав, що підтримують – Литва, Латвія, Естонія, Польща, Словенія, Словаччина, Болгарія, Хорватія, які за останній рік офіційно підписали декларації, у яких зобов'язалися підтримати членство України в ЄС, а також Чехія, яка планувала підписати такий документ, але не встигла через початок війни; а також Італія, яка спершу мала сумніви, але згодом, після виступу Зеленського в італійському парламенті, публічно підтримала членство України в ЄС.

З цього прикладу ми бачимо майже чи не повну розколотість Союзу у цьому питанні ще на самому початку війни. Варто також відзначити те, що навіть «провідні держави» ЄС (Франція та Німеччина) не мають досить чіткої позиції та рішучості: Німеччина в ряді тих, хто не готовий наразі приймати нових членів до ЄС, а Франція, яка досить не чітка у своїх позиціях, але сумнівається. Тому в цілому можна зауважити, що за відсутності чіткої позиції провідних держав і не могла сформуватись одностайна більшість.

Саме ідея об'єднаної Європи являється основою Європейського Проекту та й загалом основою діяльності та вектору розвитку Європейського Союзу у сучасній міжнародній системі. Ідея Європи з'явилася в процесі тривалого історичного розвитку, під час якого відбувалося чергування періодів роздроблення й об'єднання європейського простору. До початку ХХ

ст. ідеї об'єднаної Європи мали здебільшого абстрактний характер, їхні ідеологи керувалися переважно утопічними ідеями європейської єдності не враховуючи при цьому політичні, економічні та соціальні реалії. Проте після Першої світової війни ідея об'єднання в ім'я збереження миру знову стала актуальною, адже саме в цей період європейський континент втратив своє домінуюче становище в міжнародних відносинах. Якщо загалом охарактеризувати та визначити сутність ідеї об'єднаної Європи, то вона являє собою модель формування цілісної політичної системи, яка б включала європейські держави та базувалася на ліберально-демократичних цінностях і «гарантом» трьох ключових елементів, на яких базується європейський проект: (і) стабільна система безпеки (в широкому сенсі); (іі) економічне зростання держав-членів та проекту в цілому; (ііі) позиціонування себе на міжнародній арені державами-членами не як окремими суб'єктами, а як члени спільноти.

Загалом протягом останніх років діяльності та функціонування Європейського проекту прослідковується тенденція розмивання підвалин «Ідеї об'єднаної Європи» як системоутворюючого концепту існування Європейського Союзу, проте ця тенденція не є свідченням деактуалізації цієї ідеї в контексті «змістовного наповнення» процесу функціонування або навіть існування Європейського Союзу. Імовірніше, вона є свідченням того, що сучасні кризові явища виступають індикаторами необхідності повернення до дискусій щодо «форми» організації процесів.

Власне, твердження про те, що наразі ця ідея набуває досить розмитого розуміння можна прикріпити наступними факторами, що здійснили значний на неї вплив, а саме: наростаючий націоналізм між державами-членами, поширення євроскептичних ідей, послаблення та розмивання поняття європейської ідентичності, розвиток дефіциту лідерства, послаблення прихильності держав-членів до спільної та єдиної політики інтеграційного проекту. Саме ці фактори стали так званими кризовими явищами, що вказали на відносну слабкість ідеї об'єднаної Європи у сучасних реаліях, а також

низький рівень розділення цієї ідеї саме між новими державами-членами та значні розбіжності з тими цінностями, що були базовими на початку створення інтеграційного об'єднання та закладалися в його основу. Не враховуючи того, що Європейський Союз та його інституційні ідеї зіштовхувалися ще з рядом інших криз політичного, соціального, економічного та культурного характеру, що також чимало вплинуло та послабило рівень інтеграційних процесів саме всередині організації.

Війна Російської Федерації проти України стала ще одним серйозним викликом для Європейського Союзу, окрім того, що у питаннях економічної стійкості, безпеки та європейської демократії, так і на додачу викликом для позицій ЄС як суб'єкта на міжнародній арені та його системі цінностей як інтеграційного проєкту. Адже війна в Україні від 24 лютого 2022 року це, насамперед, стратегічний виклик для ЄС: політичні аспекти почали розглядатися в новому ключі Союзом; змінились вектори співпраці та взаємодії на міжнародному рівні; питання, які раніше викликали в ЄС немалий об'єм негативної критики, зараз де-факто прийнятні для держав-членів (наприклад, питання прийняття біженців). Наразі Союз знову зіштовхнувся саме з тією проблемою, що сильно впливає та підриває як внутрішньополітичні та суспільні процеси в державах членах, так і проблемою, що створює так званий асиметричний вплив на держави Союзу, що тим самим значно впливає на відносини всередині об'єднання.

В межах Європейського Союзу на даному етапі відбувається чимало трансформацій та можна спостерігати багато нових питань-викликів, що постали перед ЄС у новому форматі; саме зараз можна спостерігати те, що перед ЄС постають такі задачі, які раніше не були характерними та притаманними інтеграційному об'єднанню, наприклад: повна ізоляція окремої держави, необхідність крайньої оперативності та сміливості нових рішень, абсолютна спільність у прийнятті нових рішень та формування чіткої та впливової позиції задля зупинення війни, вкрай актуальне питання розширення і т.д. Усі ці питання змінили свою «природу» для Європейського

Союзу наразі і постали тим, що повністю у новому ключі актуалізувало питання ідеї єдиної, спільної, об'єднаної Європи. І насамперед це пояснюється тим, що саме актуалізація та ревізія цієї ідеї, що закладалася в основу діяльності об'єднання, у сучасних реаліях може вирішити та врешті підсилити ті аспекти, що послаблювали Європейський Союз із середини.

Отже, наразі ми можемо чітко прослідкувати, що майбутня доля інтеграційного об'єднання наразі (як ніколи раніше) в руках держав-членів і кожне прийняте рішення формує подальшу структуру взаємовідносин ЄС з іншими гравцями та впливає на місце Європейського Союзу в цій системі, відштовхуючись саме від тих ідей та цінностей, що заклалися в його основу. І якщо відштовхуватися саме від тих «гарантів» ідеї об'єднаної Європи, про які зазначалося вище ((i) стабільна система безпеки (в широкому сенсі); (ii) економічне зростання держав-членів та проекту в цілому; (iii) позиціонування себе на міжнародній арені державами-членами не як окремими суб'єктами, а як члени спільноти), то ми бачимо наразі, що: а – питання безпеки занадто гостро постало перед ЄС і подальші тенденції розвитку цього питання складно передбачити, проте для стійкості і подальшого розвитку цієї ідеї Союзу варто напрацювати справжністю спільність для оперативних рішень; б – економічне зростання не стоїть під такою загрозою, як безпекове, адже навіть сама Урсула фон дер Ляєн відзначає, що саме зараз для ЄС відкриваються нові можливості розвитку, проте чимало факторів, які цілковито змінюють звичний вектор розвитку Союзу; в – і власне ще одне ключове питання – це те, що ідеї об'єднаної Європи вдасться «вцілити» та надалі розвинути лише за умов позиціонування ЄС як єдиного інтеграційного актора, а не як окремих держав-членів. Як можна прослідкувати наразі – спільність і єдність позиції майже занадто слабка, адже ми бачимо, що позиції держав-членів розділились мало не на 3-4 групи з різними поглядами та переконаннями. Одна справа, коли потрібно переконати 2-3 країни для прийняття рішення, а інша справа, коли, по суті, на внутрішньому рівні позиція ЄС повністю розколота.

Отже, ми можемо прослідкувати те, що Європейському Союзу досить складно приймати спільні рішення та формувати їх, спостерігаючи часті розбіжності поглядів та відсутність повністю єдиної одногосної позиції з окремих питань. Часом ми прослідковуємо чіткість та конкретність позицій та рішень ЄС на загальному європейському рівні, в той час як і групування окремих держав-членів за власними баченнями. В межах інтеграційного об'єднання це свідчить про те, що ЄС зіштовхнувся знову з черговим викликом, що загалом надалі буде формувати відносно нову природу взаємовідносин членів Союзу, тим самим впливаючи на політику та суб'єктність ЄС.

А також, ми можемо і прослідкувати те, що зіштовхнувшись знову із черговим викликом, ЄС знову демонструє певну слабкість та не узгодженість саме в середині інтеграційного об'єднання. І разом з цим ми знову бачимо те, як в межах інтеграційного об'єднання виступає проблема наростаючого націоналізму, адже чітко видно те, як, в першу чергу, держави керуються національними інтересами і тим самим іноді навіть нехтують загальною європейською політикою. Ця проблема в межах ЄС існувала задовго до початку війни в Україні, проте наразі вона знову досить чітко прослідковується і говорить на про те, що, окрім ряду зовнішніх криз, які впливають на позиції ЄС та його силу, є ще ряд внутрішніх криз та проблем, які потребують вирішення та усунення.

3.2. Зміни стратегічного бачення місця ЄС в світі (на промовах високопосадовців ЄС).

Війна 24 лютого Російської Федерації проти України стала черговим викликом для Європейського Союзу у питаннях економічної стійкості, безпеки та європейської демократії, а на додачу і викликом для позицій ЄС як суб'єкта на міжнародній арені. Відповідно одне із головних питань, яке піднялось після російського вторгнення – це питання стосовно ролі та місця Європейського Союзу на міжнародній арені та його впливовості.

Безумовно, варто відзначити те, що позиції та вплив ЄС до цього були досить вагомими, але не вкрай визначними на світовому рівні, адже Європейський Союз мав досить потужний вплив саме як економічний блок, але не як потужний блок в будь-якій іншій сфері і про у своїх промовах і відзначали самі представники ЄС.

Європейський Союз традиційно розглядається як ефективна модель інтеграційного об'єднання, яка виступає з одного боку, опорою ліберально-демократичного світу, а з іншого боку – є гарантом стабільності в Європі. Провідною ідеєю формування та розвитку Європейського Союзу являється ідея об'єднаної Європи, що почала формуватися ще у післявоєнний час. Саме ця ідея являється основою Європейського Проєкту та й загалом основою діяльності та вектору розвитку Європейського Союзу у сучасній міжнародній системі. І тому наразі досить актуальним являється аналіз та оцінка політики ключових особистостей, що формують та розвивають європейську політику Союзу системі відносин з іншими міжнародними акторами у відповідності до ідеї, що закладалися в інтеграційне об'єднання.

Ідея Європи з'явилася в процесі тривалого історичного розвитку, під час якого відбувалося чергування періодів роздроблення й об'єднання європейського простору. Європейці на різних етапах історичного розвитку для вирішення певних проблем час від часу намагалися утворювати певні об'єднання чи союзи з метою вирішення нагальних проблем.

Загалом розвиток ідеї єдиної Європи проходив в умовах безкомпромісної боротьби самих різних точок зору на методи і принципи її здійснення. Проте незважаючи на те, що ідея єдиної Європи розвивалася в безперервній боротьбі, що лежить в основі всіх прогресивних концепцій об'єднання європейських країн, завжди було присутнє прагнення мінімізувати ворожнечу і постійні війни між на континенті і налагодити тісну взаємовигідну співпрацю з метою вирішення як внутрішньо-, так і зовнішньополітичних проблем.

Якщо винести за дужки «форму інтеграційного об'єднання» в концентрованому вигляді, «Ідея об'єднаної Європи» являє собою модель формування цілісної політичної системи, яка б включала європейські держави та базувалася на ліберально-демократичних цінностях і «гарантом» трьох ключових елементів, на яких базується європейський проект: (i) стабільна система безпеки (в широкому сенсі); (ii) економічне зростання держав-членів та проекту в цілому; (iii) позиціонування себе на міжнародній арені державами-членами не як окремими суб'єктами, а як члени спільноти. Важливе місце в зазначеній моделі посідав прагматичний підхід «realpolitik» у процесі ведення політики.

У 2019 році Урсула фон дер Ляєн стала першою жінкою на посаді голови Єврокомісії, замінивши Жан-Клода Юнкера. Основні методи та пріоритети діяльності Європейської Комісії (2019-2024) фон дер Ляєн окреслила в політичних настановах «Союз, що прагне більшого: мій порядок денний для Європи».

У своєму порядку денному Президентка Європейської Комісії відзначила декілька важливих аспектів, які в подальшому можуть допомогти визначити вектор розвитку Європейського Союзу, а також співвіднести ці ідеї з ідеєю об'єднаної Європи.

Деякі з них можна розібрати детальніше:

1) Європа повинна мати більш сильний і об'єднаний голос у світі. Щоб бути світовим лідером, ЄС повинен мати можливість швидко діяти: голосування кваліфікованою більшістю мають стати правилом у цій сфері. На думку Урсули фон дер Ляєн, щоб залишатися сильним світовим актором, ЄС має виділяти на зовнішні дії на 30 % більше коштів, ніж сьогодні, збільшивши загальну суму до 120 млрд євро в довгостроковому бюджеті Союзу.

2) Європа має прагнути до більшого, коли йдеться про захист європейських громадян та цінностей. Захист верховенства права. Європа, яка захищає, також повинна відстоювати справедливість та цінності. ЄС – це спільнота права, що є відмітною ознакою Європи. Це союз рівності,

толерантності та соціальної справедливості, тому не може бути компромісу, коли йдеться про захист основоположних європейських цінностей.

3) Європа має бути сильнішою у сучасному світі: Європа повинна прагнути більшого, зміцнюючи свій унікальний бренд відповідального світового лідерства. Урсула фон дер Ляйен вважає, що слід посилити роль Європи як світового лідера завдяки сильній, відкритій та чесній торгівлі. Європейське лідерство також означає співпрацю із сусідами та партнерами на основі європейських цінностей та поваги до міжнародного права. ЄС є найбільшим у світі донором у межах політики розвитку. Європа повинна мати більш сильний і об'єднаний голос у світі.

4) Європа має прагнути до більшого розвитку, захисту та зміцнення своєї демократії. Європейці повинні будувати майбутнє ЄС, відігравати провідну та активну роль у визначенні його пріоритетів та рівня амбіцій.

Як зазначила Урсула фон дер Ляйен у своїй вступній заяві на пленарній сесії Європейського Парламенту, політичні керівні настанови для Європейської Комісії 2019 – 2024 р. спираються на загальні ідеї та пріоритети, які об'єднують усіх європейців. Вони не є вичерпною робочою програмою, а мають на меті створити рамки для спільної роботи ЄС та держав-членів.

Наразі ж питання впливу та місця ЄС почало звучати по-іншому після подій 24 лютого і це чітко прослідковується у самих промовах представників Європейського Союзу. Візьмемо до прикладу одну із промов Урсули Фон дер Ляен, яку вона проголошує щорічно стосовно статусу та вектору розвитку Європейського Союзу [37]. 14 вересня вона наголосила на тому, що ЄС варто кардинально змінити зовнішньо-політичну повістку та ще більше підсилювати демократію, просуваючи та популяризуючи її по всьому світу [104].

Також у цій же промові Урсула Фон дер Ляен підтримала ініціативу Емануеля Макрона про створення Європейської політичної спільноти. Ініціатива Макрона чітко підкреслює те, що Європа починає розглядати співпрацю та Союз в новому ключі, а саме в аспекті політичної співпраці та інтеграції, опираючись на спільні цінності і, знову ж таки, піднімаючи

питання оборони та захисту без залучення НАТО. Ця ініціатива демонструє те, що ЄС розуміє, що він потребує посилення саме політичної інтеграції для зміцнення власних позицій та впливу серед інших акторів на міжнародній арені і що саме залучення до єдності інших держав Європейського континенту можуть дати шанси для відносно нових можливостей співпраці [86]. Хоча і варто взяти до уваги те, що самі пропозиції та ідеї Макрона дещо суперечать тому, як насправді Франція пручається активному розширенню ЄС наразі і відгукується про розширення Союзу у своїх публічних заявах зі сторони національного уряду.

Але якщо поглянути на іншу промову Урсули фон дер Ляєн у своїй промові на Конференції з питань майбутнього Європи [53], то в ній вона відзначила про те, що майбутня Європа – це та, яка володіє значно більшими можливостями активізувати та відстоювати власні цінності та верховенство права у сучасній системі міжнародних відносин; та, яка поширює дипломатію та будує власну Європу як «мрію» [53]. Зокрема, ця промова вказує на те, що Європа надалі приймає активний вектор на розвиток та вдосконалення ряду внутрішніх аспектів, щоб підсилити Союз.

Візьмемо до прикладу одну із останніх промов Жозепа Боррелля до європейських дипломатів (Головного представника ЄС по закордонним справам та безпеці) [43]. В першу чергу, він відзначив те, що наразі Європа бореться за виживання своєї «операційної системи», яка поєднує в собі процвітання, безпеку та демократію, а також бореться за виживання спадку інтеграційних процесів та їх результатів. Боррелль наголошує на тому, що Європі варто відбудувати нові зв'язки між демократією, процвітанням та благополуччям, інакше якщо Європа цього не зробить, то європейська політика зазначає невдачі не лише за кордоном, але і в середині інтеграційного об'єднання [107].

Багато хто вважає його промову історичною з декількох причин:

1 – Європі варто більше звертати уваги на та застосувати політичних рішень, а не лише рішень економічного характеру щодо конфліктів та викликів у світі;

1 – більше взаємодіяти та відслідковувати, що відбувається у світі у тому ключі, що не вийде більше просто насаджувати європейські принципи та цінності, більше немає того «ефекту Брюсселя»;

2 – а також закликає до зміни публічної дипломатії дипломатів ЄС та більшої ініціативності та нової комунікації у світі.

Загалом, усі ідеї промови Боррелля можна підсумувати як масштабний заклик до активізації ЄС на міжнародній арені всіма можливими способами (політичними та дипломатичними) і все ж таки популяризацію та насадження саме європейських політичних наративів у світі, адже у такий турбулентний час та період, коли міжнародний порядок знаходиться на етапі трансформації це може стати шансом для Європи відвоювати новий вплив.

Взагалі, якщо розглянути іншу промову Боррелля (від 10 жовтня), яку він проголосив на відкритті Європейської дипломатичної академії в Брюгге, то у ній він взагалі сказав те, що: Європа це «процвітаючий сад», коли весь інший світ «джунглі». Цитуючи: «Так, Європа – це сад, ми збудували сад. Усе працює, кажучи про політичну свободу, економічне процвітання та соціальну згуртованість континенту. Більшість решти світу - це джунглі, а джунглі можуть вторгнутися в сад» [43]. Хоча ця промова і була виголошена дипломатів, але в цій промові чітко відслідковуються меседжі про те, що Європейський Союз має наміри насаджувати/розповсюджувати та популяризувати свою політику у світі, поширюючи власні ідеї демократії.

На щорічній Конференції Послів Європейського Союзу Голова Європейської Ради Шарль Мішель виголосив промову [40] (10 жовтня 2022 року), в якій чітко відзначив про те, які позиції на сучасній міжнародній арені має займати Європейський Союз (мається на увазі: лідерські). До того ж, одним із ключових його меседжів було те, що: «цей момент в історії Європейського Союзу не може бути моментом, коли Європейський Союз

повинен відступити від співпраці з рештою світу. А також бути силою миру, бути відданою, доброзичливою силою не означає бути одержимим нав'язуванням певних точок зору зверху вниз. Це означає можливість розмовляти з усіма, включно з тими, хто не зовсім поділяє наші погляди на міжнародні відносини. Це означає вміти говорити з усіма відверто і, коли потрібно, твердо, але завжди – а це нелегко – з повагою і без зарозумілості». Цими словами він намагався наголосити також на тому, Європейському Союзу варто розширювати кордони співпраці з іншими акторами, адже подібне розширення надасть Союзу ряд переваг на міжнародній арені та зможе допомогти підсилити європейський вплив.

Цитуючи промову Мішеля: «Зараз, як ніколи, коли основи світу хитаються під нашими ногами, ЄС повинен намагатися діяти сильно, згуртовано та переконливо. Можливо, тоді це здавалося трохи теоретичним, але протягом останніх двох років я говорив вам про переконання – якого, на щастя, дотримуюся не я один – стосовно суверенітету та стратегічної автономії Європейського Союзу. Справа в тому, що за останні два роки те, що здавалося теоретичною, абстрактною концепцією, насправді стало цілком реальною концепцією. Ми бачили це під час кризи COVID: вона сильно вдарила по нас, вона підкреслила деякі сильні сторони – і ми повинні пишатися ними, – але вона також вказала нам на деякі слабкі місця в ЄС і багатосторонній системі співпраці загалом [40]. Навпаки, Європейський Союз – це політичний проект, орієнтований на зовнішній світ, на наших партнерів. Ми є силою – і це означає «лідерство» – в питаннях, пов'язаних з кліматом. Ми є силою миру, безпеки та розвитку. Ми є силою економічної співпраці. І я вважаю, що здійснення лідерства має бути амбіцією Європейського Союзу» [40]. Він відзначає про те, що позиції Європейського Союзу на міжнародній арені – це в першу чергу лідерські позиції, а тому їх підтримка та посилення мають бути на порядку денному.

Зокрема, у своїй промові на пленарному засіданні Європейського економічного та соціального комітету Шарль Мішель знову відзначив про те,

що відтепер питання оборони відходять від виключно національних рівнів та займають своє місце на рівні європейської політики. Також він наголосив на тому, що: «Європейська інтеграція базується на 2 основних ідеях: мир та процвітання, а також їх двох союзниках – це свободі та основних правах. Але вже сьогодні ЄС має чітко змінити свої зовнішньо політичні методи для того, щоб ефективно дотримувати основних прагматичних принципів. Саме Стратегічний Компас та європейські оборонні можливості (окрім НАТО) є пріоритетними та нагальними наразі як ніколи» [42].

Отже, ми бачимо, що наразі ключовими пріоритетами політики Європейського Союзу стають питання підсилення лідерських ролей на міжнародній арені, посилення співпраці та зміцнення відносин «із сусідами, що розділяють спільні цінності», а також і питання оборони та безпеки. Адже вперше за довгий час Європа знову зіштовхнулася із воєнними жахіттями, із тим, що стало загалом одним із основних поштовхів до зародження євроінтеграційних процесів майже півстоліття тому.

До того ж, чітко видно те, що Європейський Союз наразі досить серйозно націлений на те, аби «закріпити» свої позиції та вплив не лише в Європі, а у багатьох інших регіонах світу.

РОЗДІЛ IV ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ

4.1. Трансформація місця *Realpolitik* в ідейному забезпеченні політики ЄС?

В результаті початку війни РФ проти України різко піднялось питання стосовно нової «архітектури європейської безпеки». На додачу, ми бачимо значну критику минулих спроб Європейського Союзу та окремих держав-членів вирішити конфлікт між Україною та РФ саме політичним шляхом. І тепер перед ЄС постає досить гостро питання того, щоб відновити своє положення перед своїми партнерами і розширити підхід вирішення конфліктів політичними шляхами для того, щоб приймати участь в розбудові нової європейської безпеки.

Перш ніж розбирати, яким чином трансформувалась зовнішня політика ЄС у зв'язку із різкою зміною міжнародного порядку та яке місце *realpolitik* почало займати в сучасному європейському зовнішньо політичному курсі, варто дещо охарактеризувати саме поняття *realpolitik* та роз'яснити в чому полягають його ключові ідеї.

Представники реалістичної парадигми світової політики виходять з того, що основним генеалогічно зумовленим прагненням кожної повноцінної держави є забезпечення власних інтересів. Це положення було виразно концептуалізоване в книзі Г. Моргентау «Політичні відносини між націями: боротьба за вплив і світ» (1948), в якій зазначалося, що в сфері політичної дійсності державний інтерес повинен панувати над усіма абстрактними ідеями, альтруїстичними та морально-етичними принципами. Зважаючи на цю обставину, «реальна політика» функціонує на основі компромісів, договорів, часткових відступів від фундаментальних позицій. Усе це сприймається як необхідний проміжний етап успішного досягнення мети за нових умов [74]. Сутність такого курсу – відмова від використання будь-якої ідеології як основи державного курсу. Така політика виходить насамперед із практичних міркувань, а не ідеологічних чи моралі [73].

Тобто, загалом, ми можемо говорити, що *realpolitik* – це певний політичний курс, що передбачає собою відмову від будь-якої ідеології в якості

основи для державного курсу; такий політичний курс формується не на ідеологічних чи моральних принципах, а в першу чергу на практичних цілях та інтересах, а також може передбачати слідування виключно геополітичним та національним інтересам. *Realpolitik* або ж як її ще називають – реальна політика – передбачає зосередження на силі та можливості впливати на інших акторів на міжнародній арені, на інші держави і т.д. Як відзначав сам М. Вебер це політика орієнтована на результат.

Загалом *Realpolitik* передбачає також усвідомлення необхідності прийняття фундаментальних рішень у сфері політики на підставі аналізу сукупності тих ключових факторів, які визначають онтологічний рельєф політичної дійсності. Згідно з таким концептуальним засновком, суб'єкт політичної процесуальності, який якомога ретельніше й зваженіше враховує зазначені реалії, отримує конкурентні переваги й значно більше шансів на успіх, ніж той, хто ігнорує такі реалії. Цей підхід стосується міри суверенності, самодостатності політичної сфери суспільного буття: якщо політична сфера справді суверенна, то у своїй діяльності вона може й повинна відштовхуватися від власних пріоритетів і преференцій, не обмежуючи себе ідеологічними, етичними та аксіологічними побажаннями і табу [74].

Раніше принципи *realpolitik* не були притаманними для політики ЄС (на початку зародження євроінтеграційних процесів та і до початку ХХІ ст.). Адже представники Європейському Союзу завжди відзначали те, що Європа пережила не допустимі жахіття після двох світових воєн і жодним чином більше ніколи не повинна допустити цього. Саме тому об'єднання європейських держав формувалося навколо принципів економічної співпраці для відбудови нової Європи. Протягом розвитку інтеграційних процесів та трансформації ключовими ідеями були просування та м'яке «насадження демократії у світі, розвиток партнерських відносин та зміцнення інтеграційних процесів та їх проектів для покращення рівня життя в Європі. Європа довгий час слідувала принципам м'якої політики та дружньої співпраці.

Для демонстрації того, що Європейський Союз раніше не звертався до принципів *realpolitik* можна хоча би розглянути Спільну зовнішню та безпекову політику та її ключові цілі: захист цінностей, інтересів; консолідація та підтримка демократії; підтримка верховенства закону та міжнародного права; збереження миру, запобігання конфліктам. Як ми бачимо наразі РФ максимально порушує усі ідеї та наративи, за якими Європа хотіла б розвивати інтеграційне об'єднання і саме тому наразі цей той період, коли ЄС дійсно варто зосередити більше уваги на силовій політиці, що даватиме більш чіткий та конкретний план захисту та оборони у разі виникнення нових викликів.

Загалом дискусії щодо *realpolitik* почали звучати ще задовго до початку війни у 2022 році, подібні заяви в сторону Європейського Союзу були помітними уже в 2012 році, коли на той момент Україна активно займалась євроінтеграційним процесом. Власне тоді заяви окремих політиків були адресовані в сторону ЄС з риторикою того, що «окрім питань захисту прав людини, цінностей та питань демократії, Європейському Союзу слід переходити до реальної політики».

Якщо брати до уваги те, яким чином реагував Європейський Союз після вторгнення РФ у 2022 році та те, які кроки втілював, то важливого значення тут мають ті аспекти, що: ЄС вперше фінансував постачання та надавав зброю третій країні; значно почав акцентувати та зосереджуватись на оборонній співпраці з іншими державами чи утвореннями; став відкритим до нової хвилі розширення після довготривалого періоду зупинення розширення; а також значно змістив акценти у сторону посилення оборони. Ми бачимо, що виключне насадження прагматичних ідей та принципів гуманізму не являється досить потужним важелем політичної діяльності на сучасній арені.

Проте попри актуальні зміни світового порядку та російське вторгнення європейська політика все одно звучить у дусі «вирішення спірних питань воєнним методом є не припустимим у 21 столітті та подібні питання мають вирішуватися виключно через діалог та дипломатію» (такі висловлювання можна зустріти на офіційних сайтах ЄС чи його дочірних органів або серед

заяв представників Союзу). ЄС намагається дотримуватися принципів не силової політики та максимально демонструвати ці принципи у зовнішньо політичній комунікації з іншими акторами на міжнародній арені, проте все одно починає все серйозніше займатися питаннями оборони та безпеки, що попередньо не було характерним для об'єднання. До прикладу, місія військових навчань (тренувань) для українських військових задля більше ефективного захисту та боротьби з Росією.

Дискутуючи про трансформацію *realpolitik* в Європейському Союзі, варто взяти до уваги промову Емануеля Макрона [68] та його слова про те, що: «За останні 20 років можна помітити певну кризу ідеї беззаперечної перемоги західних цінностей. Встановивши певну систему цінностей та обґрунтувавши її як єдину універсальну та правильну, домінуючий захід почав нав'язувати цю систему іншим регіонам: Південна Америка, Близький Схід, Азія. Проте, як виявилось, такі цінності не можна просто інкорпорувати в нову культуру та очікувати їх стабільне процвітання. Рівність, демократія та верховенство права – досить самозрозумілі терміни для західного світу, проте часто ці явища були зовсім чужі для інших «світів». Я думаю, що поширення цінностей та універсалізація гуманізму працює тільки до тої міри, до якої ми можемо переконати у цьому певний народ. Ми іноді робили помилки, коли хотіли нав'язати свої цінності, змінюючи режими, без підтримки народу. Саме тому, у світі, який грає за правилами *realpolitik*, систему європейських цінностей потрібно нав'язувати відповідним чином. По суті, я думаю, що для того, щоб європейський гуманізм переміг, йому потрібно знову стати більш незалежним та відкрити себе у формі, сприятливій для *realpolitik*» [70].

Як ми можемо помітити із промови Макрона, Європа і надалі дотримується ідеї насаджування демократичних цінностей та європейських наративів. Але з урахуванням різкої зміни міжнародного порядку, Європейський Союз і сам починає усвідомлювати те, що відштовхуючи принципи та методи *realpolitik*, зовнішня політика та діяльність Союзу на міжнародній арені у взаємодії з іншими акторами будуть вкрай

неефективними. Наразі перед Європейським Союзом постало чітко питання те, як адаптувати європейські ідеї та підходи політики до *realpolitik*, аби їх вплив став сильнішим.

Якщо на початку інтеграційних процесів та на початку формування Європейського Союзу актуальною та пріоритетною була правова політика і вона була явно вигіднішою та ефективнішою в гуманітарному, соціальному, економічному планах, а також було місце для європейської ідеї якісного життя, то наразі дуже важко вирішити нагальні суперечки та конфлікти (в тому числі війну) виключно не силовими принципами політики. Можна також відзначити те, що наразі принципи *realpolitik* віднайшли нове місце в межах європейської політики, адже ЄС активно почало напрацьовувати та обговорювати ідеї європейської армії, оборонного союзу тощо.

І якщо ми звернемось до головних критеріїв «реальної політики», то це ефективність і результативність. На думку послідовників принципу реалізму, кожній державі слід прагнути до створення такого балансу сил, який відповідає трьом вимогам: по-перше, гарантує їй безпеку; подруге, виконує функції стримуючого механізму в умовах конкуренції і/або силового протистояння; по-третє, за такого балансу сил ця держава отримує перевагу [74].

Отже, ми і справді можемо підтвердити те, що *realpolitik* відтепер займає певне місце в політиці Європейського Союзу, адже наразі ми бачимо часті заяви та промови представників ЄС щодо посилення оборонної політики, щодо створення армії, щодо того якими інструментами та способами має захищатися Європа та особливо те, як сам ЄС та його представники говорять про формування нової ролі інтеграційного об'єднання на міжнародній арені для впливості і вагомості в новій системі.

4.2. Дискусії щодо мілітаризації ЄС.

У міжвоєнний період ХХ ст. більшість урядів європейських країн, побоюючись повторення жахів Першої світової війни, стали шукати

ефективну модель колективної безпеки. Низка факторів: недієвість версальської системи, жага домінування на материку окремих європейських держав та реваншизм інших, – стала суттєвою перепорою на шляху до реалізації системи колективної безпеки в Європі. Лише жахіття Другої світової війни та загроза вторгнення СРСР спонукали держави перейти до практичної реалізації ідеї військово-оборонного союзу [77].

Перша спроба військової інтеграції країн Європи та створення європейської армії виявилася невдалою, але концептуальні ідеї цього договору були використані при створенні Єдиного економічного союзу (далі ЄЕС) і тим самим ЄС почався саме з ЄЕС, але тим не менш, якщо б тодішнім керівництвам вистачило снаги зменшити свої амбіції, вже тоді ЄС можна було б розглядати саме як оборонне об'єднання. Новий етап оборонної інтеграції почався тільки з перетворенням Європейських спільнот на ЄС у 1992 р. з підписанням у Маастрихті Договору про Європейський Союз. Зокрема, угодою було вперше закріплено поняття спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) ЄС – однієї з трьох опор ЄС [77].

В черговий раз ідея практичного наповнення спільної оборонної та безпекової політики в ЄС сформувалася у 2016 році з представленням Високим представником ЄС із закордонних справ і безпекової політики Федерікою Могеріні нової Глобльної стратегії із зовнішньої та безпекової політики. Це була стратегія під назвою «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа», саме ця стратегія відобразила колективну думку держав-членів і пропонувала стратегічне бачення глобальної ролі ЄС; ця стратегія стала своєрідним уособленням нового погляду на захист спільного майбутнього Європи [58].

Надалі ці плани та візії змінились і доповнились ще створенням грошового фонду для фінансування розробок у військовій сфері у 2017 році, але кардинальних змін у своєму порядку денному ЄС зазнав після початку російсько-української війни, адже саме ці події значно змінили дискусії щодо та загалом актуальність оборонної політики ЄС. Якщо раніше ці дискусії

велись навколо Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, то приблизно з 2016 року, після того як було схвалено Глобальну стратегію [90], Європейський Союз значно актуалізував питання оборони по-новому для перетворення його з регіональної організації на глобального гравця у сфері безпеки, але як зазначала сама Федеріка Могеріні про створення європейської армії мова не йде.

Хоча міністри оборони Франції та ФРН у 2016 році представляли Брюсселю власне бачення пропозиції створення окремої штаб-квартири, яка б принаймні б керувала усіма операціями ЄС за кордоном, щоб посилити співпрацю у сфері оборони. Питання армії та оборонних заходів постало досить гостро для ЄС після приходу Трампа та зміни риторики Сполучених Штатів, адже вони ледве не почали вимагати від ЄС збільшення оборонних витрат.

У листопаді 2017 року 25 держав-членів Європейського Союзу домовилися про постійне структуроване співробітництво (PESCO), метою якого було відкрити шлях до європейської армії через значне збільшення озброєнь на національному рівні та створити оперативну сумісність між національними збройними силами [105].

Вже у 2018 році на конференції національних парламентів ЄС у Таллінні голова Бундестагу Вольфганг Шойбле відзначив, що Євросоюзу потрібна своя армія. На його думку Європейський Союз повинен узяти на себе більшу відповідальність за власну безпеку та посилити військову та оборонно-політичну співпрацю серед країн-членів. При цьому Європа повинна взяти на себе більшу відповідальність за власну безпеку й докладати більше зусиль у світовій політиці в цьому контексті [80].

Початок війни не те, що змінив риторичку та погляди ЄС щодо оборони та військової складової, а змусив шукати шляхи для обороноздатності Європи. Світ більше не здавався безпечним для Європейського Союзу, адже він вважав себе досить потужним гравцем на міжнародній арені в економічному аспекті, але у військовому зовсім ні.

Відзначають навіть те, що з початком війни, Європейський Союз потрапив у так званих 3 кільця мілітаризації, в яких: перше – це сама війна РФ проти України; друге – це держави із замороженими та затяжними конфліктами, що можуть активізуватись з новою силою в будь-який момент; третє – це держави північної Євразії та інші держави Європи, які в цілому починають зіштовхуватись з новим рядом викликів через своєрідне протистояння «Росія-Захід» [97].

У березні міністри закордонних справ та оборони країн ЄС затвердили Стратегічний компас – першу концепцію Євросоюзу в сфері оборони та безпеки. У травні європейська комісарка з питань конкуренції Маргрете Вестагер заявила про створення спеціальної цільової групи, яка розробить європейську оборонну інвестиційну програму в третьому кварталі 2022 року [82].

На основі Версальської декларації та висновків Європейської ради від 24-25 березня 2022 року, Європейський Союз буде змістовно імплементувати Стратегічний компас, посилювати партнерські зв'язки, підвищувати стійкість та спроможності у сфері безпеки й оборони; Європейський Союз запланував рішуче реалізовувати Стратегічний компас, зміцнювати партнерство, підвищувати стійкість і підвищувати безпеку та обороноздатність за рахунок збільшення кількості та посилення інвестицій, зосереджуючись на виявлених стратегічних недоліках. Трансатлантичні відносини та співпраця між ЄС і НАТО, повною мірою дотримуючись принципів, викладених у Договорах, і принципів, узгоджених Європейською Радою, включно з принципами інклюзивності, взаємності та самостійності прийняття рішень Європейським Союзом, стають ключовими для загальної європейської безпеки. Потужніший і спроможніший Європейський Союз у сфері безпеки й оборони позитивно сприятиме глобальній і трансатлантичній безпеці та є доповненням до НАТО, яка залишається основою колективної оборони для своїх членів. Солідарність між державами-членами відображена в статті 42(7) ДЄС. У більш широкому плані Європейський Союз підтверджує свій намір активізувати підтримку

глобального порядку, заснованого на правилах, в центрі якого лежить Організація Об'єднаних Націй [37].

У цьому ж контексті лідери ЄС говорять про подальше вдосконалення військової мобільності та імплементацію відповідних інфраструктурних проєктів, залучення ресурсів Європейського інвестиційного банку для фінансування ключових проєктів у сфері безпеки й оборони.

Але, наприклад, у серпні 2022 року високий представник Європейського Союзу із зовнішньої політики та політики безпеки Жозеп Боррель навпаки заявив, що Європейський Союз не потребує створення спільної армії, адже у цьому немає потреби, краще зробити упор на розвиток національних збройних сил, попри всі економічні виклики, які стоять перед ЄС [74]. Він пояснював це тим, що: «Жодна з 27 армій не може бути замінена єдиною європейською силою. Нам лише потрібно з'єднати наші сили й краще координуватися й інвестувати в безпеку» (поставити посилання на промову борреля серпень 2022р).

Але загалом, якщо не говорити про форму мілітаризації (чи то завдяки створенню європейської армії, чи то просто завдяки збільшенню оборонних витрат), наразі основним принципом для Європейського Союзу є «безпека понад усе».

Із прискоренням геополітичних змін, аргументи на користь колективних дій ЄС у сфері безпеки та оборони справді стають більш актуальними та переконливими. Тиск на Європу посилюється, а спроможність окремих держав-членів справлятися з цим падає. Верховний представник із закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель місяцями заявляв, що «Європа в небезпеці» і стикається з цілком реальною можливістю стратегічного скорочення. Дійсно, ЄС не може дозволити собі бути стороннім спостерігачем у все більш конкурентному стратегічному середовищі, завжди будучи принциповим, але рідко актуальним. ЄС має захищати власні інтереси, демонструвати свою присутність у світі та сприяти безпеці у своєму сусідстві та з партнерами. Стратегічний компас, який був офіційно схвалений Радою

закордонних справ 21 березня і згодом схвалений Європейською радою, є спробою ЄС встановити цілі та новий рівень амбіцій для себе як суб'єкта безпеки та оборони [38].

Потреба в нещодавній стратегії безпеки та оборони ЄС, Стратегічному компасі, посилюється повномасштабним вторгненням Росії в Україну та усвідомленням того, що без необхідного військового потенціалу та реальної загрози його використання або спільного використання з партнерами наборів невійськових інструментів ЄС є лише стримуючим засобом.

4.3. Трансформація ролі окремих держав в структурі об'єднання (приклад Польщі, Угорщини, Балтійських держав).

З початком повномасштабного вторгнення РФ реакція ЄС та держав-членів була досить однозначною та чіткою – засудження РФ та підтримка України. Але із плином часом варто відзначити те, що, наприклад, європейські держави, що знаходяться далі від України та РФ починають вже відстоювати не принципи справедливості, а принципи миру. Саме тому політика та публічна комунікація окремих держав-членів змінилися та відрізняються одна від одної, в тому числі держав-засновниць ЄС, а відповідно і це дещо трансформувало їх роль в структурі інтеграційного об'єднання.

Загалом можна прослідкувати, що після початку російсько-української війни значно змінилась зовнішня політика Польщі.

Можна говорити про те, що частково Польща відсторонюється від Європейського Союзу, намагаючись посилити власне лідерство і це спостерігається насамперед, наприклад, з переформатування проєкту «Трьох морів». До того ж, варто взяти до уваги також і заяву Ярослава Качинського, лідера польської правлячої партії, на економічному форумі в місті Карпач в якій він відзначає про те, що Польща може орієнтуватися лише на двох союзників – Україну та Велику Британію. Також у своїй промові він досить розкритикував Європейський Союз, назвавши його політику

«неоімперською», пояснивши, що нова політика ЄС базується на принципі: хто сильніший – той має рацію [64].

Але також тут і варто відзначити те, що, на відміну від Угорщини, після початку російсько-української війни, Польща все-таки дещо змінила свій діалог з ЄС і, наприклад, пішла на вирішення деяких конфліктних питань, що існували до цього між ними (історія з польським законом про Верховний суд, який у ЄС вважався втручанням у незалежність судової системи та рішенням Суду ЄС, яке наказувало негайно заморозити діяльність Дисциплінарної палати з вимогою ліквідації її як органу, тому що порушувало право ЄС як таке). Що загалом вплинуло на діалог між Європейським Союзом та Польщею.

Навіть якщо розглянути опитування поляків щодо того якими вони вбачають відносини держав-членів ЄС з Путіним, то: 50% громадян вбачають Німеччину дружньою до Росії, 61% - Угорщину, а 40% - Францію. І в цілому ці опитування частково відображають зовнішньополітичну комунікацію Польщі [82]. Прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький засуджував та висміював телефоні розмови французького президента Емануеля Макрона з Путніим, Заступник Міністра закордонних справ Польщі звернувся до канцлера Німеччини із словами, що «розмовляти з Путніим не має сенсу». Зовнішньополітичні звернення польських представників чітко демонструють відкриту критику франко-німецької реакції на війну.

Наразі ми бачимо, що Польща займає достатньо сильні позиції для запуску нової ініціативи в межах ЄС для Східної Європи (так, як це було у 2007 році, коли Польща ініціювала Східне партнерство зі Швецією). Проте навіть маючи конкретний амбіційний план, Польщі необхідна підтримка інших держав-членів Союзу. Власне, над чим польському уряду буде варто ще ефективно попрацювати, адже Польщі не вдасться ініціативу ефективну нову політику в ЄС лише в союзі з Балтійськими державами чи Чехією [102].

Проте, наприклад, з 2008 року в Балтійському регіоні зросли побоювання з приводу ревізіоністської політики Росії – після російсько-грузинського конфлікту, а анексія Криму та війна на сході України поглибили їх. Саме у

Литві, Латвії та Естонії мілітарна загроза з боку Москви викликає найбільшу стурбованість. Що в цілому пояснює те, чому настільки швидко Балтійські держави відреагували на те, що Європейська Комісія запланувала зняти частину санкцій з ЄС. Саме тому країни Балтії так активно просували введення нових пакетів санкцій проти РФ, зокрема 8-ого. Саме тому країни Балтії так активно просувають ідею створення спецтрибуналу для РФ.

Тож ми можемо спостерігати самостійну діяльність країн Балтії від ЄС, адже Латвія, Литва і Естонія досягли угоди про обмеження в'їзду громадян Росії, які будуть перетинати кордон із цими країнами з російської і білоруської території, після того, як ЄС вирішив не ухвалювати заборону на видачу віз громадянам Росії, попри заклики України [83].

У серпні 2022 року значно активізувалися дискусії з приводу того, як діяти з Угорщиною під керівництвом Віктора Орбана, адже за його політикою спостерігається ряд антидемократичних тенденцій, а також явний відхід від цінностей, що є обов'язковими для всіх держав-членів Союзу.

До прикладу, промова Віктора Орбана у літньому таборі Тушваньош, в якій він відзначив, що переконаний, що західна цивілізація йде до занепаду і катастрофи, що вона не має майбутнього, і тому Угорщина має діяти сама; те, що Європа домовитися з Росією не зможе, але у неї є своя роль; Європа має припинити підтримувати Україну, стати між Україною та Росією. А ще – визнати, що санкційна політика була неефективною і відмовитися від неї [65]. Загалом риторика Орбана звучала так, що Угорщина не бажає ставати на бік «цивілізованого світу» у питанні російської агресії. Але висловлювання прем'єра найбільше здивували ЄС не через те, що Угорщина не буде підтримувати Україну і те, що це не «їх війна», а через те, що у своїй промові Орбан допустив наступні висловлювання: про расову чистоту Угорщини; про те, що Угорщина має готуватися оборонятися від Заходу; про те, що Угорщина терпить ЄС лише доти, доки він платить гроші [65].

Загалом, варто відзначити те, що антиєвропейську політику за Орбаном прослідковують вже давно, ще з 2014 року, коли він оголосив про будівництво

«неоліберальної демократії», що означає автоматичну відмову ліберальної демократії ЄС. Тому власне із того періоду від ЄС інколи можна було почути заяви про те, що Угорщина не відповідає критеріям членства в Союзі, а уже у 2022 році ми бачимо, що взагалі піднялись питання позбавлення права голосу Орбана в ЄС, фінансові покарання або навіть і можливе виключення Угорщини з ЄС.

Це свідчить про те, що за останні декілька років Угорщина підривала та руйнувала зовнішньополітичну єдність ЄС. Угорщина декілька разів ставила на межу зриву схвалення антиросійських санкцій, а глава МЗС Петер Сійярто перервав дипломатичну блокаду Москви та полетів на «дружню» зустріч до Сергея Лаврова [64]. Знову ж таки, до уваги варто взяти промову Сійярто від 17 листопада 2022 року, в якій він повністю розкритикував санкційну політику ЄС проти Росії, обгрунтовуючи це тим, що прийняття рішень про ведення санкційної політики було простим зняттям відповідальності з ЄС і, тим паче, загнало європейську економіку до рецесії [65].

Отже, аналізуючи те, яким чином поводити себе окремі держави-члени ЄС від початку війни 2022 року, ми можемо відзначити те, що проблема розбіжності поглядів та своєрідного «групування» в межах інтеграційного об'єднання не зникла. Якщо і раніше ми могли часто спостерігати те, як різнились погляди окремих членів на питання вирішення економічної чи інституціональної кризи, на питання BREXITу і питання протидії чи подолання наслідків COVID-19 і як могли ускладнюватися процеси прийняття спільних рішень в межах Європейського Союзу, то наразі це знову чітко прослідковується під час війни. Для Союзу це залишається явною внутрішньою проблемою, адже національні уряди перешкоджають прийняттю тих чи інших рішень, тим самим послаблюючи політику та стійкість ЄС на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

Отже, в межах цього наукового дослідження ми можемо відзначити те, що все-таки формування євроінтеграційних процесів ще у 1950-х рр. створило особливу модель інтеграції, а саме європейську модель інтеграції, яку можна розглядати та досліджувати, як окреме явище в системі міжнародних відносин. Загалом, європейська модель інтеграції характеризується, в першу чергу, тим, що одним із ключових пріоритетів вона передбачає рівень економічної інтеграції між різними державами Європи зі спільною метою та політикою, а також у певній мірі передбачає і військовий та політичний компоненти інтеграції, що на сучасному етапі ще більше стали актуальним для Європи. Поруч із цим ми можемо спостерігати довготривалі дискусії як і європейських представників, так і учасників самої європейської інтеграції щодо того, яким чином мають між собою поєднуватися та співвідноситись ці три ключові складові інтеграції. Відслідковуючи ці тенденції розвитку складових інтеграції, ми можемо чітко проаналізувати яким чином ті чи інші кризові моменти змінюють пріоритети політики Європейського Союзу.

Європейська модель інтеграції також передбачає те, що діяльність її Проекту буде націлена на покращення умов життя в Європі та тіснішої взаємодії з європейськими та закордонними партнерами, в першу чергу, саме в економічній сфері, при цьому жодна із держав-членів Союзу не втрачатиме власного національного суверенітету. Європейська модель інтеграції, яка втілена в межах Європейського Союзу, також передбачає те, що це інтеграційне об'єднання має виступати у ролі єдиного актора на міжнародній арені, а не у ролі групи окремих держав, що матимуть різні позиції і не даватимуть чіткого розуміння європейської політики, адже лише за такої умови зовнішня політика та діяльність Союзу буде ефективною та впливовою на міжнародній арені. Саме зміцнення всередині Союзу та розвиток єдності, а також розширення партнерських відносин з іншими акторами міжнародних відносин надають ЄС можливість бути впливовим гравцем на міжнародній арені та долучитися до створення та зміни міжнародного порядку, що склався саме

вже у 2022р. після початку повномасштабної війни РФ проти України. І ці особливості відтепер також і прослідковуються у зовнішній комунікації та риториці ЄС, адже відтепер Союз заявляє про те, що саме його цінності та демократія варто ще більше розповсюджувати у світі, аби уникати воєн та боротися з їх наслідками. Відтепер Європейський Союз з'являє про те, що йому все-таки варто «попрацювати» над власною лідерською роллю у світі, адже: по-перше, якщо цього не зробити, то ЄС не вдасться виступати провідним актором; а, по-друге, через те, що ролі та пріоритети, зокрема, США та Китаю вже давним давно змінились і відповідно до цього варто вибудовувати нову систему взаємовідносин. З подібних заяв ЄС ми можемо чітко прослідкувати те, як і надалі Європейський Союз «сповідує» поширення Європейських ідеалів у всьому світі та насадження власних принципів політики.

Повномасштабна війна РФ проти України, що розпочалася у 2022 році, значно змінила міжнародний порядок та актуалізувала для Європейського Союзу знову ті ж самі питання, що закладалися та поставали ще на початку євроінтеграційних процесів після двох світових воєн. Звісно ж, це стабілізація світової економіки та «добробут» в Європі, адже ЄС говорить про те, що не лише Україні буде потрібно боротися з наслідками війни, а й ряду всіх держав-членів ЄС, так як війна досить гостро торкнулась Союзу в енергетичному плані, наприклад.

А також питання військової складової інтеграції в межах Європейського Союзу, адже наразі ЄС уже піднімає і питання оборонної політики, і питання власної армії, навіть попри те, що наразі ці питання ще перебувають на дискусійному рівні і зважаючи на швидкість ЄС у прийнятті рішень можуть бути імплементовані явно не зараз. Але варто і відзначити те, що початок війни в Україні дав явний поштовх Європейському Союзу і переосмислити ряд партнерських відносин, і врешті-решт актуалізувати питання оборонні, адже інтеграційному об'єднанню варто розробити певний «план захисту». Розглядаючи безпекове питання в межах Європейського Союзу саме на сучасному етапі, варто відзначити про те, що це не просто свідчить про зміну

внутрішніх і зовнішніх векторів розвитку ЄС, а й демонструє нам саме ту сферу діяльності, яка потребує значного підсилення та розвитку задля того, аби ЄС продовжував і надалі функціонувати та мав можливість протистояти вагомих загрозам.

Варто і наголосити на тому, що представники ЄС починають пропонувати ідеї нових розширених Проєктів на рівні політичної інтеграції та на рівні політичного об'єднання, аби мати змогу стійкіше реагувати на кризові моменти та вирішувати їх. А це вказує нам на те, що наразі ЄС зіштовхнувся з питанням політичного рівня інтеграції як ніколи раніше і зрештою це питання починає більше наближуватися до практичного рівня втілення, адже питання нового політичного об'єднання поки що не зникають із публічних заяв європейських представників. Якщо раніше політичний рівень інтеграції лише обговорювався в межах Європейського Союзу (і тим паче це питання довгий час залишалось саме на рівні дискусій ЄС) та об'єднання намагалось, принаймні, якось дійти до цього рішення, але воно не було серед найголовніших пріоритетів, то зараз ЄС вимушений посилювати інтеграцію, посилювати внутрішні відносини між державами-членами і розширювати, так зване, «партнерське коло», адже лише в тійсній взаємодії ЄС зможе зберегти власні позиції і в подальшому протистояти глобальним викликам. До того ж, відтепер Союз розглядає не просто певне вузьке коло потенційних партнерів, а значно розширює горизонт можливих нових взаємовідносин з іншими акторами для того, аби створити певну «партнерську систему» для стійкості».

Окрім того, ми можемо спостерігати і те як ЄС починає розглядати дещо новий спектр інструментів політики, зокрема, іноді і схиляється до принципів більш жорсткішої політики.

Варто зауважити і те, що для Європейського Союзу хоч постав і ряд зовнішніх криз, що значно впливають та змушують дещо змінювати політику, але і знову проявився ряд внутрішніх дестабілізуючих факторів. А саме варто взяти до уваги це і прийняття спільних рішень, і ролі окремих держав-членів Союзу. Для Європейського Союзу і досі залишається проблемою аспект того,

як усі члени інтеграційного об'єднання мають дійти згоди щодо тих чи інших питань. І ми досі бачимо те, як розбіжність поглядів між державами-членами сповільнює процес прийняття оперативних рішень і тим самим негативно відобрається на впливовості ЄС.

І навіть попри те, що Європейський Союз розглядається у ролі єдиного актора на міжнародній арені, і досі спостерігаються наростаючі національні інтереси окремих членів в межах Союзу, і досі спостерігаються можливі групування окремих членів, а також зміна та посилення ролі одного чи іншого члена ЄС. Подібні тенденції ще більше підкреслюють наявність певного внутрішнього дисбалансу та неузгодженості, що можуть значно посприяти послабленню ЄС як актора міжнародних відносин.

На сучасному етапі ключові ідеї та засади моделі європейської інтеграції не можна сказати, що змінились кардинально, адже ми досі чуємо те, як європейські лідери говорять про те, що ЄС – це, в першу чергу, мирний проект і найголовніші питання постають насмаперед в економічній сфері та стосовно того, яким буде майбутнє Європи та що для цього варто робити наразі. Але найголовніша трансформація цієї моделі відбулась, можливо, в тому, що тепер в межах цієї моделі знову повторно піднялися ті питання, що були актуальними одразу у 1950-х рр. І саме відсутність їх в межах євроінтеграційних процесів та не надавання вагомих пріоритетів їм не дало ЄС сильніше розвиватися та ставати впливовішим актором на міжнародній арені, не беручи до уваги внутрішні інституційні кризи. До того ж, на додачу до розвитку та виходу європейської інтеграції, ЄС також і сам почав розуміти з яким рядом внутрішніх криз йому варто боротися, аби підсилити власну ефективність та результативність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Офіційні сайти:

1. Charles Michel, The Official Page in Twitter. URL: <https://twitter.com/eucopresident>
2. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/index_en
3. European Council, The Official Page in Twitter. URL: <https://twitter.com/EUCouncil>
4. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/>
5. European Parliament, The Official Page in Twitter. URL: https://twitter.com/Europarl_EN
6. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>
7. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/index_en
8. Ursula von der Leyen, The Official Page in Twitter. URL: <https://twitter.com/vonderleyen>

Матеріали дослідницьких центрів:

9. Congerissional Research Service. The European Union: Ongoing Challenges and Future Prospects. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/R44249.pdf>
10. European Council of foreign relations. The crisis that made the European Union: European cohesion in the age of covid. URL: <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-that-made-the-european-union-european-cohesion-in-the-age-of-covid/>
11. European Parliament Think Tank. 'Future proofing' EU policies-The why, what and how of stress testing. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694209/EPRS_BRI\(2021\)694209_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694209/EPRS_BRI(2021)694209_EN.pdf)
12. European Parliament Think Tank. How to stress-test EU policies - Building a more resilient Europe for tomorrow. URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/699474/EPRS_STU\(2022\)699474_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/699474/EPRS_STU(2022)699474_EN.pdf)

13. European Parliament Think Tank. Russia's war on Ukraine: EU sanctions in 2022.

UR:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729370/EPRS_ATAG\(2022\)729370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729370/EPRS_ATAG(2022)729370_EN.pdf)

14. European Parliament. Ten issues to watch in 2021. URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/659436/EPRS_IDAN\(2021\)659436_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/659436/EPRS_IDAN(2021)659436_EN.pdf)

15. Friedrich Ebert Stiftung. The European Union Facing Massive Challenges – What are Citizens' Expectations and Concerns? A representative 8-country-survey.

URL: <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/12346.pdf>

16. Modern Diplomacy. Dorina Baltag. The Security Community dilemma of the European Union in Eastern Europe. URL:

<https://moderndiplomacy.eu/2022/03/19/the-security-community-dilemma-of-the-european-union-in-eastern-europe/>

Декларації та хартії

17. A charter of European identity, URL:

<http://www.eurit.it/Eurplace/diba/citta/cartaci.html>

18. Spinelli A. The Ventotene manifesto and the future of Europe. June, 1941.

19. Schuman R. Schuman declaration. To propose European integration. May 1950.

Законодавчі документи

20. Treaty of Lisbon, 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2007:306:TOC>

21. Treaty of Nice, 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>

22. Treaty of Amsterdam, 1997. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11997D%2FTXT>

23. Treaty on European Union - Maastricht Treaty, 1992. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11992M%2FTXT>
24. Single European Act, 1986. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A11986U%2FTXT>
25. Merger Treaty - Brussels Treaty, 1965. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:11965F/TXT>
26. Treaties of Rome : EEC and EURATOM treaties, 1957. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E>
27. Treaty establishing the European Coal and Steel Community, 1951. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0022>
28. Declaration on European Identity, 14 December 1973, Copenhagen, Available: URL: https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html [15 січня 2021]

Документи міжнародних організацій:

29. Bulletin de documentation. dir. de publ. Service Information et Presse-Ministère d'Etat. 01.07.1970, n° 4; 26e année. Luxembourg. "Déclaration de Jean Rey (Luxembourg, 30 juin 1970)", p. 10-11.
30. Communication from the commission to the european parliament and the council. Shaping the conference on the future of Europe. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-conference-future-of-europe-january-2020_en.pdf
31. Eu Comission. The EU Model of Integration -Relevance Elsewhere? URL: <http://aei.pitt.edu/8166/1/Cameronfinal.pdf>
32. European Comission. The development of European identity/identities: unfinished business. URL: http://www.mela-project.polimi.it/upl/cms/attach/20120906/175214213_9680.pdf

33. European Union. Key aims and values. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en
34. Final set of European Citizens' Panel recommendations. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_22_1465/IP_22_1465_EN.pdf
35. Joint declaration on the conference on the future of Europe. Engaging with citizens for democracy – Building a more resilient Europe. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/en_-_joint_declaration_on_the_conference_on_the_future_of_europe.pdf
36. Special meeting of the European Council (30 and 31 May 2022) – Conclusions. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/56562/2022-05-30-31-euco-conclusions.pdf>
37. State of the Union Address by President von der Leyen, Strengthening the soul of our Union. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_21_4701
38. The EU's Strategic Compass. URL: https://www.ceps.eu/download/publication/?id=36032&pdf=CEPS-PI2022-14_EU-Strategic-Compass.pdf

Заяви та публічні виступи міжнародних акторів:

39. Address given by Jean Monnet. Luxembourg. 10 August 1952. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/218b0df9-f81d-43d5-aecb-d1c6aeca604/publishable_en.pdf
40. Charles Michel. Address by President Charles Michel to the annual EU Ambassadors' conference. European Council. 10 October 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/10/discours-du-president-charles-michel-lors-de-la-conference-annuelle-des-ambassadeurs-de-l-ue/>

41. Charles Michel. Speech by President Charles Michel at the plenary session of the European Economic and Social Committee. European Council. 18 May 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/18/discours-du-president-charles-michel-lors-de-la-session-pleniere-du-comite-economique-et-social-europeen/>
42. Discours de Joseph Bech. Washington. 4 april 1949. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/speech_by_joseph_bech_washington_4_april_1949-en-74215c27-6f7a-4135-89db-d39bb59ee1f6.html
43. Josep Borrell. EU Ambassadors Annual Conference 2022: Opening speech by High Representative Josep Borrell. Brussels. 10.10.2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-ambassadors-annual-conference-2022-opening-speech-high-representative-josep-borrell_en
44. Josep Borrell. Opening speech by Josep Borrell, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, on the occasion of the 18th Conference of the Heads of German Missions. May, 2020. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/borrell-botschafterkonferenz/2344216>
45. Speech by Jean Monnet President of the High authority at the opening session of the Common Assembly. Strasbourg. September 11th. 1952. URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ce1755c1-c10a-442c-9976-9d499023f0ce/language-en>
46. Speech by Paul-Henri Spaak. President of the Ad Hoc Assembly. 9 march 1953. URL: http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/475124d2-aac4-4f48-bcf2-6e93774953ee/10068947_speech_spaak_EN.PDF
47. Speech by President Charles Michel on the main challenges facing Europe. 28 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/28/intervention-du-president-charles-michel-lors-de-la-conference-sur-les-grands-enjeux-europeens-a-sciences-po-paris/>

48. Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the EU Recovery package. 27 May 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_20_941
49. Speech by Robert Schuman at the Council of Europe. Strasbourg, 10 December 1951. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2003/10/10/91573e99-1c69-40d5-867e-19e3d706d167/publishable_en.pdf
50. Speech in the European Parliament Plenary Session by Ursula von der Leyen, Strasbourg, 27 November 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/president-elect-speech-original_en.pdf
51. State of Europe, Speech by President Charles Michel at the Berlin Conference 2021. 9 November 2021. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/11/09/the-state-of-europe-speech-by-president-charles-michel-at-the-berlin-conference-2021/>
52. Ursula von der Leyen. 2022 State of the Union Address. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ov/speech_22_5493
53. Ursula von der Leyen. Speech by President von der Leyen at the closing event of the Conference on the Future of Europe. 09.09.2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_22_2944
54. Winston Churchill. Speech delivered at the University of Zurich. 19 September 1946. URL: <https://rm.coe.int/16806981f3>

Джерела особового походження (мемуари, результати бесід та опитувань):

55. EU Integration and Differentiation for Effectiveness and Accountability. Public Opinion on an Ever More Differentiated EU. Anna Stahl. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/euidea_pp_15.pdf
56. European Council of foreign affairs. A certain idea of Europe: How the next French president can lead. URL: <https://ecfr.eu/publication/a-certain-idea-of-europe-how-the-next-french-president-can-lead/>

57. Opinion Polls. Europe's stories. URL:
<https://europeanmoments.com/opinions/national>

ЛІТЕРАТУРА

58. Александров О. С. Развитие спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України. Аналітична записка. Відділ проблем зовнішньої політики та міжнародної безпеки. 2020.
59. Бабій Дар'я. «Дефіцит лідерства і система колективної безпеки в Європейському Союзі» у науково-теоретичному альманасі «Грані» Том 24, №12, 2021 р.
60. Баркалова І.М. Неоретичні моделі розвитку європейської інтеграції у 40 – 70-х роках ХХ ст. Донецький національний університет, Україна. УДК 94(4):327.7«1940/1970». ISSN 1728-3671. «Наука. Релігія. Суспільство» 2013 № 1.
61. Віднянський С.В. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов – К.: Інститут історії України, 2009. – 376 с. 7.
62. Газін В.П. Проблема німецько-французького примирення після першої світової війни: історичний вимір (2008).
63. Гарнюк К. «Еволюція спільної зовнішньої політики Європейського Союзу». Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. Національний університет «Острозька академія». 2015.
64. Європейська правда. Качинський: у Польщі є лише два союзники – Україна та Британія. URL:
<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/7/7146366/>
65. Європейська правда. Покарання для Угорщини. Коли ЄС зможе позбавити права вето антизахідний уряд Орбана. URL:
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/3/7144359/index.amp>

- 66.Європейська правда. Угорщина обрала ізоляцію. Все про нову ідеологію Орбана, яку порівнюють з нацизмом. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/26/7143866/>
67. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції. Політичний менеджмент. Випуск 6, 2004. ст. 1103-114
- 68.Копійка В.В. Європейський Союз: заснування та етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К., 2001.
- 69.Кузь О.М. Теорія та історія європейської інтеграції [Електронний ресурс] : навчальний посібник / О. М. Кузь, Ю. І. Потоцька, І. В. Застава та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 182 с.
- 70.Куценко Є. Майбутнє Європейського Союзу: погляд Емманюеля Макрона. URL: <http://civildiplomat.com/publications/majbutnye-yevropejskogo-soyuzu-poglyad-emmanuelya-makrona>
- 71.Мачок Є. Теоретичний арсенал європейської промислової інтеграції. 2009. ст. 251-286.
- 72.Небеська М. Сфери Спільно зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) у праві Європейського Союзу. Національний юридичний журнал: теорія та практика. IUNIE. 2018. ст. 13-16.
- 73.Рудько С. О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період : посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 412 с.
- 74.Самчук. З. Повернення епохи Realpolitik: принцип задоволення проти принципу реалізму / З. Самчук // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2018. - Вип. 2. - С. 61-89.
- 75.Слово і діло. Боррель: Євросоюзу не потрібна спільна армія, потрібно розвивати національні війська. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/29/novyna/svit/borrel-yevrosoyuzu-ne-potribna-spilna-armiya-potribno-rozvyvaty-naczionalni-vijska>

76. Сокур О.В. Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55. ст. 50-58.
77. Сулига С. О. Військово-політична інтеграція в рамках Європейського Союзу / С. О. Сулига // Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку : зб. наук. статей за матеріалами І наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 24 квіт. 2018 р. – Харків, 2018. – С. 373–379.
78. Трихліб К. О. Європейська інтеграція – основа зближення правової системи України та Європейського Союзу. Актуальні проблеми держави і права. 2013. ст. 54-61.
79. Турянська Х. Концепції міждержавного підходу, Європи «а la carte» та європеїзації, як перспективи інституційного майбутнього ЄС. Регіональні студії. За підсумками щорічної міжнародної студентської наукової конференції «Україна в сучасній системі міжнародних відносин» 23 квітня 2014 року. Ужгород. 2014. ст. 140-145.
80. Центр міжнародної безпеки та партнерства. Євросоюзу потрібна своя армія. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/4965>
81. Яковюк І.В. Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу: історія питання. Державне будівництво та місцеве самоврядування Випуск 10. 2005. ст. 76-87.
82. Finbalance. Боррель не підтримує створення спільної армії ЄС. URL: <https://finbalance.com.ua/news/borrel-ne-pidtrimu-stvorennya-spilno-armi-s>
83. LB. Країни Балтії досягли угоди щодо одночасного і значного обмеження на в'їзд росіян. URL: https://lb.ua/world/2022/09/07/528636_kraini_baltii_dosyagli_ugodi_shchodo.html
84. A strategic compass for the EU. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en

85. Bindi Federiga. *The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world* / Federiga Bindi (ed). – Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2010. – P. 294.
86. Briand A. *Memorandum on the Organization of a System of Federal European Union*. 5 September, 1929.
87. C. Pitchers. *What do we know about Macron's idea for a two-tier Europe?* URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/11/what-do-we-know-about-macron-s-idea-for-a-two-tier-europe>
88. *Communication from the Commission to the European Council, the European Parliament and the Council, «A stronger global actor: a more efficient decision-making for EU Common Foreign and Security Policy»*, COM (2018). 647 final.
89. Coudenhove K. *Pan Europe*. Vorwort von Otto von Habsburg. Neuauflage 1923.
90. D. Mac Dougall. *Ukraine war: How has Russia's invasion changed Europe?*. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/amp/2022/08/24/ukraine-war-country-by-country-guide-on-how-russias-invasion-has-changed-europe>
91. *Decision №. 1904/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006*, URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/lexuriserv_en.pdf
92. Federica Mogherini. *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*. 2016.
93. Harrison R. *Europe in question: theories of regional international integration* / R. Harrison. – London : George Allen & Unwin Ltd, 1974. – 256 p.
94. Hoffmann Stanley. *Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe* / Stanley Hoffmann, B. Nelsen, A. Stubb // *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. – London : Macmillan Press LTD, 1998. – 2nd Ed. – P. 157-172.
95. M. Leigh. *The EU's response to the war in Ukraine*. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/eu-war-ukraine/>
96. Mayhew Alan. *Recreating Europe. The European Union's Policy towards Central and Eastern Europe* / Mayhew Alan. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998.

97. Minakov M. The Militarist Remapping of Europe and Northern Eurasia. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/militarist-remapping-europe-and-northern-eurasia>
98. Mitrany D. A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization / Mitrany D. – Chicago : Quadrangle Books, 1966. – 221 p. 24. Mitrany D. The Functional Approach in Historical Perspective / D. Mitrany // International Affairs. – 1971. – Vol. 47, № 3. – P. 345-386.
99. Monnet J. A ferment of change / J. Monnet // Journal of common market studies. – 1962. – № 1. – P. 203–211.
100. Moravcsik A. Europe's Integration at Century's End / A. Moravcsik // Centralization or Fragmentation? Europe Facing the Challenges of Deepening, Diversity and Democracy. – New York : Council on Foreign Relations, 1998.
101. Moravcsik Andrew. The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht / Moravcsik Andrew. – London : UCL Press, 1998. – 514 p.
102. P. Buras. Image rites: Poland's new role in Europe. URL: <https://ecfr.eu/article/image-rites-polands-new-role-in-europe/>
103. Pentland C. International Theory and European Integration / Pentland C. – London : Faber and Faber, 1973. – P. 146-150.
104. State of the Union: Six takeaways from Ursula von der Leyen's keynote speech. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/09/14/state-of-the-european-union-six-takeaways-from-ursula-von-der-leyens-keynote-speech>.
105. The Militarisation of the European Union. Questions for a 21st century Left security concept. URL: https://www.transform-network.net/fileadmin/user_upload/a5-militarisation-en-screen3.pdf
106. Ursula Von der Leyen. A Union that strives for more. My agenda for Europe. Political guidelines for the next European Commission 2019-2024.
107. Why is Borrell's speech historical? URL: <https://www.diplomacy.edu/blog/why-is-borrells-speech-historical/>